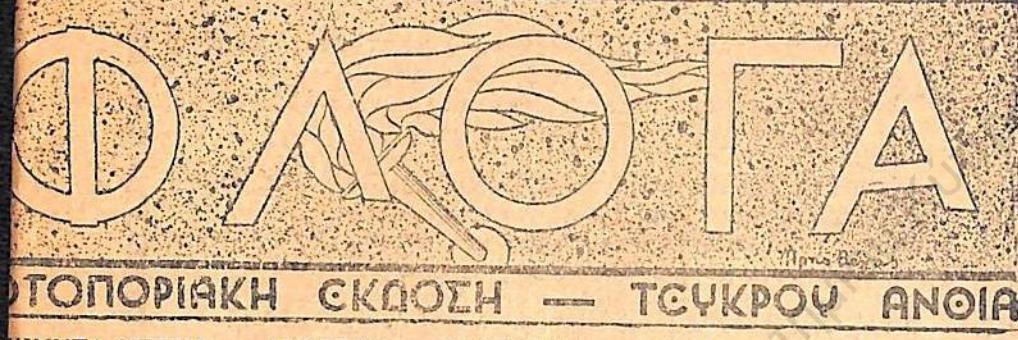

ΔΩΡΕΑ
Αδαμαντίου Διαμάντη

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ: Τό τέλος τής μελέτης

Ο ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ,, τοῦ, Ν. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ
ΤΟΜΟΣ Β' — ΤΕΥΧΟΣ 170 — ΤΙΜΗ: ΕΝΑ ΣΕΛ.—ΑΠΡΙΛΙΣ 1945

ΚΙΝΗΤΑ ΜΠΕΝΑ — ΛΕΥΚΩΣΙΑ — ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: ΕΤΗΣΙΑ 10· ΕΞΑΜΗΝΗ 5·

ΤΣΥΚΡΟΥ ΑΝΟΙΑ

ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΙ (*)

[Δραματικό ποίημα, ἀφιερωμένο στοὺς ἥρωες τοῦ Δευκονοίου νεομάρτυρες τῆς 25ης Μαρτίου 1945].

1. Τὸ μοιρολδὶ τῆς μάνας κι' ἄν ἀλλόφρονα ὀλολύζει,
 ὁ θρῆνος τῆς γυναικάς κι' ἄν βογγᾶ,
 τὸ κλάημα τῶν παιδιῶν κάθε χορδὴ κι' ἄν τρικυμίζει,
 τὸ βῆμα σας ποτὲ δὲ σταματᾷ.
2. 'Ολόρθοι, κι' ὅταν χάμω σᾶς ἀπλώνει ὁ διοιφόνος,
 ἀθάνατοι κι' ἀλύγιστοι φρουροὶ
 τῆς γῆς, ποὺ τὴ σπαράζει ἀνεξιλέωτος ὁ Πόνος,
 περνᾶτε, κ' ἡ σημαία σας προχωρεῖ.
3. Στὰ χέρια ἐνῷ σηκώνουν τὴ νεκρὴ τὴ λεβεντιά σας
 οἱ ζωντανοὶ μελλοθάνατοι ἀδελφοί,
 κι' ὁδεύουνε φιλώντας πληγωμένη τὴν καρδιά σας,
 τὸ λάβαρό σας ὁρθώνεται ἀπ' τὴ γῆ.

(*) Αὐτὸ τὸ ποίημα ἀπαγγέλλεται ἀπὸ ἔνα πρόσωπο, ἢ ἐκτελεῖται
 ως δραματικὸ σκέτη, σύμφωνα μὲ τὶς δόηγίες ποὺ δημοσιεύονται στὸ
 τέλος. Σὲ κάθε ἀριθμὸ ἀντιστοιχεῖ καὶ μιὰ δόηγία.

ΤΜΙ
ΙC YP/
RARE

4. Τ' ἀδράχνουν ἄλλα χέρια, στιβαρά σὰν τὰ δικά σας,
καὶ τὸ κρατᾶνε σφιγμένα σὲ γροθιά.
5. Φεύγετε, μὰ βαρύτερα ἀντηχοῦν τὰ βήματά σας,
ποὺ τὰ τονίζει ἀτσάλιν' ἡ Ἐργατιά.
6. Κι' ἀκούεται μιὰ φωνὴ, βαριά φωνὴ, μέσα στὸ πλήθος:
—«Εἴμαστε μεῖς οἱ ἀνίκητοι στρατοί.
Οσες κι' ἂν εἶναι οἱ σφαῖρες, ποὺ μᾶς ρίχνετε στὸ στῆθος,
όλόρθοι ἐμεῖς σηκώνουμε τὴ γῆ.
- »Χτυπᾶτε! Μὰ τὰ στήθεια ποὺ τρυπᾶτε, δὲν τελειώνουν!
Δὲν ἔχουν τέλος τὰ κάστρα τοῦ φωτός,
ποὺ τὴ σημαία τῆς Λευτεριάς καὶ τῆς Χαρᾶς ὑψώνουν.
Εἴμαστε μεῖς ὁ ἀπέραντος στρατός».
7. Φωνὴ τῆς ἐποχῆς μου! σὲ γροικῷ καὶ ἀναγαλιάζῳ,
σὲ νιώθω καὶ σκιρτῶ κι' ὅλο μεθῶ
τὴ φλόγα σου ἀναπνέοντας, κι' ἀπὸ χαρὰ ἀλαλάζω
στὴ θύελλα τὴν αἰμάτινη ἐνῶ ζῶ.
8. Ψηλὰ ἡ σημαία, στὰ χέρια τῶν τιτάνων κυματίζει,
καὶ σ' ἄλλη μάχῃ πετᾶ καὶ προχωρεῖ.
9. Στὸν τόπο τῆς θυσίας φτωχὴ μητέρα γοτατίζει,
καὶ κρυφολιώνει στὰ δάκρυα τὰ πικρά.
10. Μιλᾶ ἡ Στοργή, κ' ἡ Σκέψη ἀχτιδοβόλα ἀντιμιλάει:
—«Παιδί μου! εἶχα καὶ γὼ πλατιά φτερά
τὴν ὥρα ποὺ κοιτοῦσα τὴ σημαία νὰ φτερουγάει
στὰ χέρια σου τὰ τόσο στιβαρά.
- »Κι' ό! πόσο σὲ καμάρωνα καὶ τὴ στιγμὴ εύλογοῦσα,
ποὺ σ' ἔφερα στὸν κόσμον ὡς ἀϊτό.
Σὲ μιὰ ψηλὴ κορρὴ μὲ ἀνατροχίλα σὲ κοιτοῦσα,
κ' ἥθελα δίπλα σου νὰ περπατῶ.
- »Γιατὶ νὰ μὴν ἀνοίξω τὸ τρεμάμενο μου βῆμα,
στὸ πλάϊ σου νὰ βρεθῶ καὶ νὰ σταθῶ;
Κάλλιο θάτανε δὲ θάνατος νὰ μὲ σφαλάει στὸ μνῆμα,
παρὰ νὰ φύγεις Ἐσύ, κ' ἔγώ νὰ ζῶ!
- »Μπροστά σου θὰ πετιόμουνα καὶ στὴν καρδιά μου οἱ σφαῖρες
θ' ἄνοιγαν τὴ θανάσιμη πληγή.
Νιώθουν σὰ χρέος τὸ θάνατο οἱ ἀληθινὲς μητέρες,
γ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουνε φέρει στὴ ζωή.

»Εἶναι μεγάλος ὁ καημὸς κ' εἶναι μεγάλ' ἡ ὁδύνη,
ποὺ σφαῖρα τώρα τὰ στήθεια μου τρυπᾶ.
Μὰ ἀπαντοχὴ κάποια φωνή, θερμὴ φωνή, μοῦ δίνει
καὶ κάνει τὴ στοργὴ μου νὰ σιωπᾶ.

»Περήφανος ἀϊτός ἥρθες στὸ φῶς, κι' ἄν ἔχεις πέσει,
ἄνανδρα πληγωμένος στὴν καρδιά,
τὸν κόσμο στὰ φτερά σου, ποὺ ἄλλοι πήραν, ἔχει δέσει
μὲ τ' ἄγιο τῆς τὸ χέρι ἡ Λευτεριά».

11. Φτωχὴ μητέρα! Ο θρῆνος σου κάθε χορδὴ κραδαίνει,
καὶ νιώθω τῆς καρδιᾶς σου τὸν παλμό.
12. Μὰ δὲν κοιτᾶς; Τὸ δάκρυ σου μιὰ δάφνη ἀνασταίνει,
ποὺ προμηγᾶ τὸν παγκόσμιο λυτρωμό.
13. Φεύγεις ἐσύ, τραβιέσαι στὴ γωνιά σου γιὰ νὰ ζήσεις
τὸ δράμα σου ριγμένη στὴ σιωπή.
Καὶ θὰ προσμένεις τὴν πυρρὴν αὔγη νὰ χαιρετίσεις,
ποὺ φέρνουν τῆς χαρᾶς οἱ σταυραετοί.
14. Τὸ λάβαρο τοῦ γυιοῦ σου ἀναπετοῦν, καὶ νὰ γκρεμνίσουν
ἔρχονται αὐτοὶ μὲ σύνεργα βαριά
τῶν διολοφόνων τὸν ἀπαίσιο κόσμο, καὶ νὰ χτίσουν
τὸ κάστρο ὅπου θὰ στέκ' ἡ Λευτεριά.
15. Καὶ προχωροῦν μὲ βῆμα ἥρωϊκὸ σὰν πρωτοπόροι
στὸ δρόμο τῆς θυσίας καὶ τῆς χαρᾶς.
16. Καὶ τραγουδοῦν, γενναῖοι τοῦ λυτρωμοῦ σημαιοφόροι,
τὸ προανάκρουσμα τῆς Λευτεριάς.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ "ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΩΝ", ΩΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΚΕΤΣ

Η σκηνὴ παριστάνει ἀσφαλτοστρωμένο δρόμο ἐνὸς μεγάλου χωριοῦ, μὲ σπίτια στὸ βάθος. Η εἰσοδος ἀριστερά. Η ἔξοδος δεξιά.

ΠΡΟΣΩΠΑ: α') Ο ΠΟΙΗΤΗΣ β') ΠΡΩΤΟΣ καὶ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΣ γ') ΜΙΑ ΟΜΑΔΑ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ δ') ΜΙΑ ΜΗΤΕΡΑ μαυροφορεμένη.

ΟΔΗΓΙΕΣ:—1.) Αρχίζει ν' ἀπαγγέλλει Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, ὅρθιος στὸ προσκήνιο, δεξιά τοῦ θεατῆ. Ἀπαγγέλλει ὑποβλητικά,

Καὶ ζωντανεύονται οἱ στίχοι του μὲ τὸν παρακάτω τρόπο: 'Ακούονται ἀπὸ τὰ παρασκήνια τὸ μοιρολόγι τῆς ΜΗΤΕΡΑΣ, ὁ θρῆνος μίας ΓΥΝΑΙΚΑΣ, τὰ κλάματα τῶν παιδιῶν. Κι' ἀμέσως εἰσέρχεται ἡ ΟΜΑΔΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ΙΠΡΩΤΟ ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟ, ποὺ κρατᾷ Ἐλληνικὴ σημαία, ἃν τὸ σκέτος ἔκτελεῖται σ' ἔθνικὴ γιορτή, καὶ κόκκινη σημαία ἃν πρόκειται γιὰ ἔργατικὴ γιορτή. 2.) Ἀκούονται πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὰ παρασκήνια. 'Ο σημαιοφόρος πέφτει αἰμόφυρτος μαζὶ μὲ τὴ σημαία. 3. καὶ 4.) Ἐνδὲ ὁ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΣ ἀρπάζει ἀμέσως τὴ σημαία καὶ μπαίνει ἐπικεφαλῆς τῶν ἄλλων, δυὸς ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ σηκώνουν στὰ χέρια τὸν Α' ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟ. 5.) Φεύγουν δεξιά, μὲ βήματα βαριά. 6.) Σταματᾶ ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ κ' ἔνας ἀπὸ τοὺς ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ἀπαγγέλλει τοὺς στίχους ποὺ ἀκολουθοῦν. 7.) Μιλᾷ ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ. 8.) Προχωροῦν οἱ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ πρὸς τὴν ἔξιδο καὶ φεύγουν μὲ περήφανο βάδισμα. 9.) Εἰσέρχεται ἡ ΜΗΤΕΡΑ καὶ γονατίζει στὸν τόπον ὅπου ἔπεσε ὁ Α' ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΣ. 10.) Ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ σταματᾶ καὶ ἀπαγγέλλει ἡ ΜΗΤΕΡΑ τὸ μέρος τῆς. 11.) Ἀπαγγέλλει ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ. 12.) Μπροστά ἀπὸ τὴ γονατισμένη μητέρα ὥρθωνται μιὰ δάφνη. 13.) Ἡ ΜΗΤΕΡΑ φεύγει δακρυσμένη. 14.) Εἰσέρχεται ἡ Ἰδια ΟΜΑΔΑ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Β' ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟ. Οἱ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ—ΕΡΓΑΤΕΣ κρατοῦνται τώρα ἔργαλεῖα: ἀξίνες, μιστριά, κασμάδες. 15.) Προχωροῦν μὲ βῆμα ἡρωϊκό. 16.) Ἀφοῦ τελειώσει ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ τοὺς στίχους του, ἡ ΟΜΑΔΑ τραγουδᾶ τὸν YMNO ΤΩΝ ΑΝΤΑΡΤΩΝ («Βροντᾶ ὁ "Ολυμπος»)—ἄν εἶναι ἔθνικὴ γιορτή—ἡ τὸν YMNO ΤΗΣ Γ' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ἃν πρόκειται γιὰ ἔργατικὴ γιορτή. Καὶ κλαίνει ἡ ΑΥΛΑΙΑ.

ΝΙΚΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ:

«Ο ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ»

'Απ' τὴν ἐπόμενη σελίδα, ποὺ φέρει τὸν ἀριθμὸ 25, δημοσιεύεται ἡ συνέχεια καὶ τὸ τέλος τῆς μελέτης τοῦ Νίκου Ζαχαριάδη γιὰ τὸν «ΑΛΗΘΙΝΟ ΠΑΛΑΜΑ». 'Ετσι, συμπληρώνεται ὀλόκληρο τὸ πολύτιμο αὐτὸ διβλίο. 'Η 45η καὶ 46η μποροῦν ν' ἀποσπασθοῦν ὡς ἡμίφυλλο, γιὰ νὰ δεθοῦν στὸ τέλος τοῦ διβλίου. Στὸ ἐρχόμενο τεῦχος τῆς «ΦΛΟΓΑΣ» θὰ βάλουμε καὶ τὸ ἔωφυλλο μὲ τὸ σκίτσο τοῦ Παλαμᾶ, ὥστε διαγνωστῆς, ποὺ ὅτιθελε νὰ ἀποσπάσει τὴ μελέτη αὐτὴ, νὰ τὴ δέσει σὲ δεχαριστὸ διβλίο. 'Η ἐξ ἴσου βαθυστόχαστη, μαρμένη στὸ 13ο τεῦχος τῆς «ΦΛΟΓΑΣ» μὲ τὸν τίτλο «Ἡ θέση τεύχη διαθέσιμα.

'Η ύλιστικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Παλαμᾶ, ἔτσι δημοσιεύεται καθαρή καὶ διάστερη ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», δὲν ἐπιδέχεται καμμιὰ ἀμφισβήτηση. 'Ετσι μονάχα μποροῦμε νὰ ἔξηγήσουμε καὶ τὴ δύναμη τοῦ ἔργου του αὐτοῦ. Βέβαια, τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ποὺ ἀναλύσαμε ἐδῶ δὲν εἶναι δοκίμιο φιλοσοφικό, μὰ ποίημα. Οὔτε ὁ Παλαμᾶς εἶναι φιλόσοφος τόσο δοσοειδής εἰναι ποιητής. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ζητᾶμε ἐδῶ ἀπὸ αὐτὸν διλοκήρωμένη καὶ μὲ πλέρια συνέπεια ύλιστικὴ κοσμοαντίληψη. 'Ακόμα θὰ μποροῦσε κανένας νὰ ξεχωρίσει καὶ νὰ τονίσει ἔνα σύθορμητισμὸ καὶ ἀκατασταλασιά στὸ φιλοσοφικὸ νόημα τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου». Αύτὸ δικαίως ένας μᾶς ἐμποδίζει διόλου νὰ δοῦμε ποιὸ εἶναι βασικὰ τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα, νὰ καθορίσουμε τὴ φιλοσοφικὴ του συνείδηση μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὁ Ἰδιος μᾶς δίνει. Καὶ η τέτια ἀποκατάσταση—εἶναι η κυριολεξία—τοῦ Παλαμᾶ, τούλαχιστον δικαίως μᾶς ἐμφανίζεται ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», ἔχει τεράστια κοινωνικὴ σημασία, γιατὶ ἔξοπλίζει τὸ Λαό στοὺς ἀγῶνες του καὶ κάνει τὸν Παλαμᾶ τὸ μεγαλύτερο σύγχρονο ποιητή μας, ὅχι στυλοβάτη τῆς ἀντίδρασης, μὰ σύμμαχο τοῦ ἐργαζόμενου "Εθνους, ποὺ μὲ τὸ ἔργο του δείχνει τὸ δρόμο τῆς ἀπολύτρωσης ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ δουλεία στὴν ἀρχαιοκαπηλεία, τὰ βυζαντινὰ σκοτάδια καὶ τὸ μεγαλοϊδεάτικο σωβινισμό, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ συστατικὸ στὸ διλο ἔργο τῆς πλουτοκρατικῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ύποδούλωσής του καὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔξευτελισμοῦ του. Μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸν δὲν Παλαμᾶς ἀποχτάει ύψηλούς τίτλους λαϊκότητας, ποὺ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ σβύσει εἴτε νὰ λερώσει.

* * *

Δεύτερο βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Παλαμικῆς δημιουργίας, δημοσιεύεται στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» ποὺ ἀναλύσαμε ἐδῶ, εἶναι ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν δίνεται πουθενά, δλα τὰ βλέπει στὴν κίνησή τους, στὸ γέννημά τους, στὸ ὀρίμασμά τους καὶ τὸ χαμό τους. Πάντα στὸ παλιὸ βλέπει τὸ σπόρο τοῦ καινούργιου τίποτε δὲν εἶναι ίκανὸ νὰ τόνει κρατήσει προσηλωμένο μοιρολατρικά στὸ παρελθόν· στὸ θάνατο καὶ στὸ χαμό βλέπει τὴν ἀρχὴ μιᾶς καινούργιας ζωῆς. Στὸ ξετύλιγμα τῆς φύσης καὶ τῆς κοινωνίας δὲν δέχεται φραγμούς, γιατὶ ξαίρει πᾶς κάθε ἐμπόδιο, δοσο στερεό καὶ καλοφτιαγμένο κι' ἃν εἶναι, στὸ τέλος θὰ παραμεριστεῖ καὶ θὰ γκρεμιστεῖ γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴ θέση του στὶς καινούργιες δυνάμεις, ποὺ ξεπροβάλλουν καὶ καταχτοῦν μὲ τὴν ὄρμή τους τὸ δικαίωμα καὶ τὴ θέση τους στὴ ζωή. 'Η μεθοδολογία τοῦ Παλαμᾶ στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» εἶναι διαλεχτική. 'Υλιστικὴ βάση καὶ διαλεχτικὴ μέθοδο, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκατανίκητη δύναμη τοῦ ποιητῆ, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει τόσο σταθερά καὶ

θαρραλέα νὰ ξεκαθαρίζει ἐπιστημονικά τὸ παρελθόν, νὰ νιώθει βαθιά τὸ παρόν καὶ νὰ καθορίζει τοὺς μελλοντικούς δρόμους τῆς λαϊκῆς ἔξελιξης. Αὐτὸς κάνει τὸν Παλαμᾶ τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου» ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ φωτισμένα μυαλά τοῦ τόπου μας καὶ δχι μονάχα «ποιητὴ τοῦ πάθους», ρωμαντικὸς κτλ., δπως τόνε θέλει ἡ κριτικὴ τῆς ἀντίδρασης, ποὺ μὲ δλα τὰ μέσα πάει νὰ σκεπάσει καὶ νὰ κρύψει τὴν κοινωνικὴ καὶ φιλοσοφικὴ πλευρὰ τοῦ ἔργου του, ποὺ εἶναι καὶ ἡ πιὸ σημαντικὴ καὶ ἡ πιὸ πολύτιμη γιὰ τὸ Λαό. Στὴν ἀνάλυση τοῦ δεύτερου αὐτοῦ βασικοῦ χαρακτηριστικοῦ θὰ προχωρήσουμε τώρα, ἔξακολουθώντας νὰ κάνουμε «κατάχρηση» παραθέσεων καὶ καταφεύγοντας καὶ σὲ ἐπαναλήψεις ἀκόμα, δταν χρειάζεται.

‘Ο ποιητὴς τραβᾷ λεύτερα στὸ δρόμο του καὶ τὸν προορισμό του :

Οὕτε σπίτια οὔτε καλύβια
δὲ σοῦ πόδισαν ποτὲ,
δὲ σοῦ κάρφωσαν τὸ δρόμο
τὸν παντοτινό, τὸν ἀνεμπόδιστο (39).

Τίποτα, πουθενὰ δὲν τὸν κρατᾶ καρφωμένο, καὶ ταξιδεύει σ’ ἔνα ἀτέλειωτο πέλαγο, τῇ Φύση:

Καὶ δὲν εἶναι ὁ Γύφτος τοῦ σπιτιοῦ ραγιάς
καὶ τὸ σπίτι ἔχει φτερούγια σάν ἐμάς
καὶ τὸ σπίτι ἀκολουθάει
καὶ εἶν’ αὐτὸς πιστό,
δχι ἐκεῖνος πρὸς αὐτό....
Κ’ ἔγαλ λέω σ’ ἐσᾶς ἀνάμεσα
στοὺς ξεχωριστοὺς ξεχωριστὸς,
οὔτε σπίτια, οὔτε καλύβια, οὔτε τσαντήρια.
στὸ μεγάλο ἀφεντοπάλατο τῆς πλάσης
μιὰ μονάκριβη σκεπῆ μου ὁ οὐρανός. (40)

Καθαρὰ ξεχωρίζει ὁ ποιητὴς ἐναν ἀπὸ τοὺς βασικούς νόμους τῆς ἔξελιξης στὴ φύση καὶ στὴν κοινωνία, τὸν νόμο τῆς ἐνότητας τῶν ἀντιθέσεων, ποὺ ἀπὸ τὴ σύγκρουσή τους ἀποκαταστιέται κάθε φορά καὶ πάλι ἡ ἐνότητά τους σὲ μιὰ ἀνώτερη βαθμίδα καὶ μὲ διαφορετικὸ τώρα περιεχόμενο:

Κ’ ἔτσι στὰ πανάλαφρα,
στὰ πανύψηλα ἔτσι ἔγαλ εἰμούν
μέσα στοὺς ξεχωριστοὺς
δι ξεχωριστός ἔγαλ εἰμούν,
δλα μέσα μου τὰ νιᾶτα
κι’ δλα τὰ γεράματα

καὶ τοὺς σπόρους καὶ τὶς μῆτρες
κλειώντας ἀξεχώριστα. (41)

Τὸν ἵδιο νόμο τονε ξεχωρίζει ὁ ποιητὴς μὲ ἄλλα λόγια καὶ σὲ διαφορετικὰ μέρη:

Μέσ’ στὸ νέο κορμί μου ὀλάσβυστη
ἡ παντοτινὴ ψυχὴ μου ἀνάβει.
εἷμ’ ἔγω τὰ δυδ τ’ ἀχώριστα.
σάρκα καὶ ψυχὴ. (87)

Καὶ σ’ ἄλλο μέρος λέει ὁ ποιητὴς στὸν ἄνθρωπο, ὅπως τὸ ξανάδαμε πιὸ πάνω, δτι τὴν Ἀλήθεια:

Θὰ τὴ βρεῖς παντοῦ στὸ ταίριασμα
—ῷ ἀρραβώνας λυτρωτὴς—
τῆς καρδιᾶς σου καὶ τοῦ νοῦ σου
μὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς. (188)

Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερο δτι ὁ ποιητὴς παραδέχεται τὴν ἐνότητα αὐτὴ τῶν ἀντιθέσεων—σάρκας καὶ ψυχῆς, πνεύματος καὶ ψληγᾶς—δτι ἡ παντοτινὴ ψυχὴ του—ἡ ψλη—ἀναδημιουργιέται πάντα κατὰ ἔνα καινούργιο τρόπο, καὶ δτι ἡ ἐνότητα αὐτὴ δίνει κάθε φορά τὴν ἀλήθεια, ποὺ καταχτᾶ ὁ ἄνθρωπος μὲ τοὺς ποικιλόμορφους ἀγῶνες του.

‘Η ἀδιάκοπη αὐτὴ κίνηση—πάλη φύσης καὶ κοινωνίας—γεννάει πάντα:

τ’ ἀψεγάδιαστα παιδιά,
πού ὅμοια τους θὰ σπείρουν κι’ ἄλλα
κι’ δ’ τι γύρω τους ἀχνό,
ἄρρωστο, ἀσημό, θὰ ρέψει
στὸν ἀφανισμό. (61—62)

Καὶ στὴν κίνηση αὐτὴ δ Γύφτος—ποιητὴς δὲν δέχεται κανένα φραγμό:

Τέλους κανενός, καμμιάς ἀρχῆς
τὴ δική μου γνώμη φράχτης
δὲν δρίζει. (68)

‘Ο κόσμος εἶναι δλο κίνηση, πάλη, ζωή, ποὺ δὲν σταματᾶ ποτὲ καὶ δὲν ἀναγνωρίζει καμμιὰ ἀπόλυτη καὶ διμετάβλητη ἀξία. Αὐτὸς ποὺ πάλιωσε κ’ ἔχασε τὴν ἐπαφή του μὲ τὴν ὀλοένα μεταβαλλόμενη πραγματικότητα, αὐτὸς εἶναι καταδικασμένο στὸ χαμό καὶ μαζί του δ καθένας ποὺ συνδέει τὴν τύχη του μ’ αὐτό:

Θὰ περάσετε ἀπὸ πάνου
ἀπ' τῇ θάλασσα τοῦ κόσμου
σὰν πνοή μαλακώτατου μαστρου
που τὸ πλάθει, ὡς καὶ τὸ κῦμα
κάνοντάς το μᾶς παρθένας
λυγερῆς κορμί.

Μὰ στὴ θάλασσα τοῦ κόσμου
κ' ὅστερ ἀπὸ σᾶς καὶ πάντα
σὰν ἔχτες
Θὰ φιλιοῦνται καὶ θὰ μάχουνται
κι' ἄλλοι χίλιοι ἄνεμοι, χίλιες
μπόρες καὶ χιονιές.

Μὰ στὴ θάλασσα τοῦ κόσμου
ξανὰ δὲ Μάης που σᾶς γέννησε
δὲ θαρρεῖ.
Ἄρες εἰστε διαβατάρικες·
τὴν σιώνια πολυτάραχῃ
σὰν καὶ πρῶτα θὰ τῇ δέρνει
κάθε ἀνεμική.

Τὶ κι' ἂν εἰστε ἑσεῖς διθάνατοι;
τῇ ζωῇ τὴν ὁλοζωτανή
μιὰ φορὰ
τὴν ἐζήσατε σὰν πλάσματα
μὲ τ' ἀκέρια σας κορμιά
στῆς μακάρισμένης τῆς πατρίδας
τὸν ἀέριν καὶ τὸν ἥλιο.
ἄλλος ἀέρας τῶρα κι' ἄλλος ἥλιος
σᾶς πιὸ καὶ ποτὲ πιὸ
ἢ θὰ ξαναζείστε τῇ ζωῇ σας,
ξωτικά.

Καὶ καρδιές καὶ πολιτεῖς
ἀπὸ σᾶς ξανανθισμένες
καὶ σκυφτές

Εἶναι δύσκολο νὰ φανταστεῖ κανεὶς, ὅτι θὰ μπορέσει
μέσα σὲ ἄλλους ἔτσι καλοδουλεμένους στίχους νὰ βρεῖ ἐκ-
φρασμένη μὲ τέτια καθαρότητα καὶ δύναμη μιὰ ἀπὸ τὶς
πιὸ θεμελιακές ἀλήθειες που κυβερνᾶν καὶ κινᾶν τὸν κόσμο.
«Τὰ πάντα ρεῖ», αὐτὴ τῇ βασικῇ ἀλήθειᾳ τοῦ Ἡράκλειτου,
τὴν ξεδιπλώνει πλέρια ὁ ποιητής. Καὶ τὸ πιὸ ἀνώτερο δη-
μένο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ καὶ τὶς συνθῆκες που τὸ γέννησαν, ὡ-
γύων πραγματικότητα καὶ νὰ χάσει τὴν ἐπικαιρότητά του,
του καὶ τὴν ἀξία του, πρέπει νὰ παραχωρήσει τὴ σειρά του
στὸ καινούργιο που γεννιέται μέσα στὸ παλιὸ καὶ ἀνα-
«ὁ Ἀθάνατος κι' ὁ Ὁραῖος», μὰ «τὴ θάλασσα τοῦ κό-

μπρός σὲ σᾶς κέλληνολάτρισσες
καὶ ἵσκιοι μιᾶς Ἑλλάδας καὶ εἰδωλα.
μὰ ἡ Ἑλλάδα μιὰ κι' ἀγύριστη·
πάει, καὶ νὰ τὴν ἥκλαῖς.

Κι' δποιος δοῦλος θὰ γίνει
καὶ σᾶς πάρει καταπόδι
ἢ ἕνας μόνος ἡ δλο γένος
θὰ συστεῖ μὲ σᾶς.

Καὶ μονάχα δποιος μαζί σας
δὲ θὰ χάσει τὸν ἑαυτό του
καὶ θὰ κόψει μόνο ἀπ' τὸν θιστα σας
γιὰ νὰ στεφανώσει τὰ μαλλιά του,
μόνο ἔκεινος ἐδῶ κάτου
στολισμένος θὰ τραβήξει σὰ ναμ-
(πρός),
θὰ τραβήξει στολισμένος μὲ τὴ χάρη
(σας),
θὰ τραβήξει ἐμπρός.

Μὰ ἡ προκοπὴ δὲν εἶναι γιὰ τοὺς
(δούλους·
κι' δσο θένε οἱ δοῦλοι ἀφέντη δς
(ἔχουν
τὸν ἀφέντη κόθε πλούτου κι' διορ-
(φιᾶς·
μάθε: ἡ προκοπὴ γιὰ τοὺς ἐλεύθε-
[ρους],
γιὰ μᾶς.

Σὰν κ' ἔμδις τοὺς γύφτους θὰ δια-
[βεῖτε],
σπέρνοντας τὸ σπόρο τὸν ἐλεύθερων
καὶ τὴν καταφρόνια τῆς σκλαβιᾶς.
δποιας μ' δποιον δνοματὶ σκλαβιᾶς·
κι' ἔτοι κι' ἀπὸ σᾶς θὲ ἐνδρθεὶ δ
(κόσμος
πιὸ κοντά σὲ μᾶς.
(83-84)

σμου, πιὸ ἡ σύγκρουση τῶν ἀντιθέσεων τὴν κινᾶ μπροστά,
γεννώντας πάντα τὸ καινούργιο, ζωντανὸ καὶ βιντυμό, στὸν
κόσμο ὅπου «πάντα σὰν ἔχτες καὶ σὰν καὶ τὸ ρα, ἔει πάνε,
φιλιοῦνται καὶ μάχονται χίλιοι ἄνεμοι, χίλιες μπόρες καὶ
χιονιές», αὐτοῦ «ὁ Μάης, ποὺ σᾶς γέννησε δὲ θὰ ξανασθεῖ». Τώρα ἔχουμε καινούργιο ἀέρα καὶ καινούργιο ἥλιο. «Ξωτι-
κό, τὴ ζωὴ σου τὴν ὁλοζωτανὴ τὴν ἔζητες σὰν πλάσμα
μονάχα μιὰ φοά καὶ ποτὲ πιὰ δὲ θὰ τὴν ξαναζήσεις». Ἡ
ἀρχαία «Ἑλλάδα μιὰ κι' ἀγύριστη καὶ νὰ τὴν κλαῖς». Καὶ
μονάχα ἔκεινος ποὺ δὲ θὰ γίνει δοῦλος σου, μὰ θὰ χωνέ
ψει δημιουργικά τὶς ἀλήθειες σου, μονάχα αὐτὸς θὰ τραβήξει
μπροστά. Κάθε ἄλλος, εἴτε ἀτομο εἶναι εἴτε ὀλικοὶ ἔ-
θνος, ἄν κάνουν τ' ἀντίθετο καὶ δεθοῦν μαζί του, θὰ χα
θοῦν. Γιατὶ ἡ προκοπὴ δὲν εἶναι γιὰ τοὺς ἀνίκανους νὰ δη-
μιουργήσουν κάτι τὸ καινούργιο καὶ τὸ ἀνάτερο, δὲν εἶναι
γιὰ κείνους ποὺ καταφεύγουν πάντα κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη
τῶν περασμένων καὶ φωτίζονται ἀπὸ τὸ φῶς τους. Καὶ σύ,
Ἀθάνατε κι' Ὁραῖε, χτυπώντας τὴ σκλαβιά κι' ὅπου τηνε
βρεῖς, σπέρνε πάντα τὸ σπόρο τῆς Λευτεριᾶς γιὰ νὰ φέο-
νεις ἔτσι τὸν κόσμο πιὸ κοντά σὲ μᾶς. Μονάχα μιὰ τέτια
ἀποστολὴ σου μπορεῖ καὶ σήμερα νᾶχει ἀξίας νόημα καὶ
εὐγένεια.

Στοὺς πιὸ πάνω στίχους δὲ Παλαμᾶς ξεκαθαρίζει ἔνα
ἀπό τὰ πρωταρχικὰ νεοελληνικά ζητήματα καὶ δίνει καθά-
ρια προσταγὴ στὸ ἐργαζόμενο ἔθνος, τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ
νὰ τὴν ἀκούσει, νὰ τὴ δεχτεῖ καὶ νὰ τὴν πραγματοποίησει.
Ἀπὸ τὸ παλιὸ πάρε αὐτὸ ποὺ σὲ ὠφελεῖ καὶ σοῦ χρειάζε-
ται—καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ οὕτε μικρὸ οὕτε ἀσήμαντο.—Μὰ ἡ
ζωὴ σου καὶ τὸ μέλλον σου ἔξαρτιούνται ἀπὸ τὸ καινούργιο,
ποὺ θὰ δημιουργήσεις ἔσύ. «Αν γίνεις δοῦλος τοῦ νεκροῦ
παρελθόντος, θὰ συστεῖς κ' ἔσύ. Πατώντας στέρεα τὸ χω-
μα ποὺ σὲ γέννησε κι' ὑπολογίζοντας πρῶτ' ἀπ' ὅλα στὴ
δουλειά σου καὶ στὰ βάσιμα, ζωντανὰ καὶ θετικά στοιχεῖα
ποὺ διαθέτεις, τράβα θαρραλέα μπροστά τσαΐζοντας ἀπο-
φασιστικά κι' ἀδίσταχτα δλους δσοι θέλοιν νὰ σὲ ἀλυσο-
δέσουν μὲ τὰ παλιά, γιατὶ τὸ συμφέρον τους εἶναι νὰ ἐ-
κρατοῦν στὶς προλήψεις καὶ στὰ σκοτάδια γιὰ νὰ σὲ ἔχουν
ὑποχείριο καὶ δοῦλο τους. Γενικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς κο-
νωνικῆς ἀντίδρασης καὶ πισοδρόμησης σ' δλους τοὺς πε-
ρασμένους καὶ τοὺς σημερινοὺς κοινωνικοὺς σχιματισμοὺς
καὶ μὲ ὄποιαδήποτε μορφὴ κι' ἄν παρουσιαστήκανε, εἶναι ἡ ἀ-
νικανότητά τους νὰ δώσουνε κάτι τὸ καινούργιο καὶ τὸ
ἀνώτερο, γὰ ξεσηκώσουν τὸ Λαό καὶ τὴν κοινωνία σὲ μιὰ
πιὸ ψηλὴ βαθμίδα όλικοῦ καὶ πνευματικοῦ παλιτισμοῦ. Πάν-
τα γιὰ λάβαρό της ἡ ἀντίδραση σηκώνει παλιά καὶ ξε-

Θωριασμένα ίδανικά, την ύποταγή καὶ τὴν ἐπιστροφὴν στὸ παρελθόν, γιατὶ μονάχα ἔτοι μπορεῖ νὰ συνεχίσει τὴν ἑγκληματικὴ δράση της. Γι' αὐτὸ τὸ διαλεχτικὸ κοινωνικὸ ξετύλιγμα, ποὺ βασίζεται πάνω στὸ νόμο ὅτι τὸ παλιὸ γεννάει τὸ καινούργιο, μά μονάχα ὁ χαμός τοῦ παλιοῦ ἐλευθερώνει τὸ δρόμο γιὰ τὸ ξετίναγμα καὶ τὸ ἄνδρωμα τοῦ καινούργιου, ἀπαιτεῖ πάντα τὴ συντριβὴ τῆς ἀντίδρασης αὐτῆς γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ὁ δρόμος τῆς πορείας πρὸς τὰ μπρός. Χωρὶς καμμιὰ ὑπερβολὴ μποροῦμε γὰρ ποῦμε, ὅτι σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα κλείνεται ἡ πιὸ μεγάλη ἀξία τῆς Παλαιμικῆς δημιουργίας, ὅπως φανερώνεται στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου».

Θὰ μπορούσαμε ν' ἀρκεστοῦμε στὰ πιὸ πάνω, ποὺ ἔξαντλούν καὶ στερεώνουν πέρα γιὰ πέρα τὴ θέση ὅτι τὸ διαλεχτικὸ δύπλο κρατάει στὰ χέρια του ὁ Γύφτος ὅταν προχωρεῖ στὶς ιστορικές του ὀναλύσεις καὶ διαπιστώσεις. Μά ὁ ποιητὴς στὸ ἔργο του μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ ἄλλες πλευρές τῆς διαλεχτικῆς του μεθόδου, ποὺ πρέπει νὰ προσέξουμε γιὰ νὰ μπορέσουμε ἔτοι νὰ ὀλοκληρώσουμε καὶ νὰ καθορίσουμε ὅσο χωράει περισσότερο τὴν εἰκόνα μας.

Μέσα στὸ χαμό καὶ τὴν καταστροφὴν ὁ Παλαμᾶς πάντα βλέπει τὸ σπόρο γιὰ ἔνα καινούργιο ἀναπότρεπτο ξεκίνημα. 'Ο καλόγερος θέλησε τὸ καινούργιο αὐτὸ νὰ τὸ ξιλοθρέψει μὲ τὴ φωτιὰ (βλέπε λ. χ. ὅλη τὴ σκοτεινὰ τοῦ Μεσαίωνα), γιὰ νὰ διατηρήσει τὰ παλιά. 'Ομως τὸ γέννημα, τὸ μέστωμα, τὸ θρίαμβο τοῦ καινούργιου ποὺ χαλᾶ τὸ παλιὸ, καμμιὰ δύναμη δὲ μπορεῖ νὰ σταματήσει, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ φωνάζει τοῦ καλόγερου:

κάψε, κάψε, στὰ χαμένα καὶ
ἀπ' τὴ στάχτη τῆς φωτιᾶς σου
τῆς Ἰδέας ὁ χρυσαπτὸς
τὶς φτεροῦμγες του τεντώνει τὶς πλατιές
πρὸς τὰ ὕψη, πρὸς τὸ φῶς.

Στὸν καθένα ποὺ ἐπιχειρεῖ παρόμοιο ἔργο, ἡ Ἰδια φωνὴ ἀπαντᾶ:

'Αγωνίζεσαι τοῦ κάκου. "Άλλοι καιροί,
κι' ἄλλη γλώσσα κι' ἄλλα ὄνδματα.

Χωρὶς κανένα δισταγμὸ ὁ ποιητὴς διακηρύττει τὴν πίουργούς :

Κ' ἔτσι ἀπαρνητὴς μὲ τὸ περίγελο,
Κ' ἔτσι χαλαστὴς μὲ τὴ βλαστήμια,
Κ' ἔτσι ἐνὸς θειαφότοπου μιὰ λάβα,
τὸ δροσὸ μιᾶς πίστης νιώθω μέσα μου
κι' ὀνειρεύτηκα νὰ ζήσω στὸ πλευρὸ τους (100)

Ἡ δημιουργικότητα τοῦ ποιητῆ, ζωντανὴ καὶ πλούσια, κινέται μέσα σὲ μιὰν ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον. δὲν ξεχωρίζεται σὲ κάτι τὸ στατικὸ καὶ τὸ μεταφυσικό, μά βρισκεται πάντα σὲ δράση, μέσα τῆς κλεῖ καὶ τὴν ἄρνηση τοῦ παρελθόντος ποὺ τηνε γέννησε, καὶ τὸ γέννημα τοῦ μέλλοντος ποὺ θά τηνε καταστρέψει αὐτήν, ποὺ ἡ Ἰδια τώρα εἶναι πραγματικότητα, ἡ ζωή. Πουθενὰ δὲν καρφώνεται, πάντα προχωρεῖ μπροστά, γιατὶ αὐτὸ θὰ πεῖ ζωή καὶ δημιουργία, πέφτει χαμηλὰ καὶ ταπεινώνεται μά πάντα ξανασηκώνεται καὶ τραβᾶ «πρὸς τοὺς μεγάλους δρόμους»:

Μέσα μου ὁ θυμός εἶναι σὰν ὅρνιο,
καὶ σὰ θάλασσα εἰν' ὁ λογισμός.
δὲν κρατιέται μέσα μου ἔνας κόσμος
ἀπ' τῶν περασμένων τὰ ὄνειρα
κι' ἀπ' τοῦ μέλλοντου τὰ δράματα
μεστὸς κόσμος μυστικός. (114)

δουλεῦτε τὸν ξανὰ τὸν κόσμο στὴ φωτιά,
καὶ τὰ καλὰ του ξανανθίστε καὶ τὰ κρίματα
χτυπώντας τον, μὲ τὸ σφυρὶ καὶ μὲ τὸ ἀμόνι.
Ποιός εἰσαι ποὺ μᾶς σπρώχνεις πρὸς τὸ κάρφωμα
ποὺ ἀνάξιους μᾶς ἔκανε νὰ πίνουμε,
καθὼς τώρα τὸν πίνουμε, τὸν ἥλιο;
'Η κούπα μας κρατιέται πάντα δλόγεμη.
κι' ἂν ἔχουμε πατρίδα, φτάνει αὐτὴ ὡς ἔκετ
ποὺ φτάνει καὶ τοῦ ἥλιου τὸ βασίλειο. (115—116)

Μᾶς ταπεινῶσαν ὄλες αἱ ταπείνωσες:
μὲ τὴν ἀπόφαση τὴν ἡσυχη τοῦ ἀνέλπιδου
ρουσφήξαμε ὄλους τοὺς καημούς κι' ὄλους τοὺς τρόμους
στὴ χώρα ποὺ ὄλες οἱ ζωές σὰ φυτρωμένες,
φτερὸ τὴν κάναμε τὴ ρίζα μας καὶ φύγαμε (117)
μακρυά στὰ ὄλανοιχτα πρὸς τοὺς μεγάλους δρόμους.

Καὶ δὲν παραδέχεται ὁ ποιητὴς κανένα ἄλλο νόμο ἔξω
ἀπὸ τὸ νόμο τῆς αἰώνιας κίνησης καὶ τῆς πρόδου:

'Ο νόμος, ὅταν ἀπ' τὴ γνώμη τοῦ σοφοῦ
δὲ δίνεται σὰν κάτι τὸ θεοστάλαχτο,

στραγγουλιστής καὶ πνίχτης εἰν' ὁ νόμος·
πνοὴ τοῦ νόμου ποὺ τὰ πάντα κυβερνᾷ,
μέσα μας εἰν' ἐμᾶς ὁ νόμος, δίτομάτης.
Νόμος ἐμᾶς, νυχτοήμερα καὶ πάντα, ὁ δρόμος (116)

Παραπέρα ὁ ποιητής γίγεται πιὸ συγκεκριμένος καὶ μι-
λᾶ γιὰ τὸν νεοελληνικὸν δρόμο: τῷαει ὁ ἔθνικός καημός, μὲ τὸ
ἔθνικὸν κατάντημα, τούς τόσους ἔξευτελισμούς καὶ τὴν τότῃ
κατάπτωση. Μὰ τὸ στέριο πλάσιμο τῆς ζωντανῆς πραγματι-
κότητας καὶ ἡ ζωντανὴ διαλεκτικὴ ἀνάλυση τῶν γεγονότων
τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ κρατᾶ τὸ σφυγμὸν τοῦ ἔθνικοῦ νεοελληνι-
κοῦ ἑτεύλιγματος καὶ νὰ τόνε προστιορίζει σωστά. Δέν τονε
τρομάζει τὸ πέσιμο, ὅσο μεγάλο κι' ἄν εἶναι, γιατὶ τὸ πέσιμο
αὐτὸν κλείνει μέσα του τὸ ἀντιθετικὸν πέρασμα σὲ μιὰ καινούρ-
για ἄνοδο καὶ ἑκίνημα. Ἡ ποσοτικὴ ὀλοκλήρωση τῆς κατά-
πτωσης διαλεκτικὰ φέρει σὲ μιὰ ποιοτικὴ μεταβολή, πούναι καὶ τὸ
ἑκίνημα γιὰ τὴν καινούργια ἀνόρθωσην. Τοῦ ποιητῆ δὲν τοῦ
μένει γι' αὐτὸν καμιὰ ἀμφιβολία, γιατὶ βλέπει καθαρά τὸ ιστο-
ρικὸν ἑτεύλιγμα καὶ ἔτσι βρίσκει δῆλη τὴ χοειαζούμενη διαύγεια
γιὰ νὰ μᾶς μεταδῶσει μὲ θαμάτιους στίχους δῆλο τὸν παλμὸν
τῆς ἀτράνταχτης πεποίθησης του στὸ μέλλον τοῦ ἐργαζόμε-
νου ἔθνους:

Κι' ἄν πέσαμε σὲ πέσιμο πρωτάκουστο
καὶ σὲ γκρεμὸν κατρακυλήσαμε
ποὺ πιὸ βαθὺ καμιὰ φυλὴ δὲν εἶδε ώς τώρα,
εἶναι γιατὶ μὲ τῶν καιρῶν τὸ πλήρωμα
ὅμοια βαθὺ ἔνα ἀνέβασμα μᾶς μέλλεται
πρὸς ὑψη οὐρανοφόρα (119)

Καὶ θ' ἀκούσεις τὴ φωνὴ τοῦ λυτρωτῆ,
θὰ γδυθεῖς τῆς ἀμαρτίας τὸ ντύμα,
καὶ ξανάκυβερνημένη κι' ἐλαφρῆ
θὰ σαλέψεις σὰν τὴ χλόι, σὰν τὸ πουλί,
σὰν τὸν κόρφο τὸ γυναίκειο, σὰν τὸ κῦμα,
καὶ μὴ ἔχοντας πιὸ κάτω ἄλλο σκαλί^ν
νὰ κατρακυλήσεις πιὸ βαθιά
στοῦ Κακοῦ τὴ σκάλα—
γιὰ τ' ἀνέβασμα ξανά ποὺ σὲ καλεῖ
θὰ αἰσθανθεῖς νὰ σοῦ φυτρώνουν, ω χαρά!
τὰ φτερά, τὰ φτερά τὰ πρωτινά σου τὰ μεγάλα (140)

Ἡ δξύτητα καὶ ἡ δύναμη τῆς διαλεκτικῆς σκέψης τοῦ
ποιητῆ—ποὺ δὲν εἶναι αἰθαίρετο δικό του δημιούργημα, μὰ
ἀντανακλά μονάχα τὸ πραγματικὸν ἑτεύλιγμα στὴ φύση καὶ
στὴν κοινωνία—εἶναι στ' ἀλήθεια ἔξαιρετική. Γιὰ νὰ μὴν ἀφή-
σει καμιάν ἀμφιβολία γιὰ τὴ σχέση τοῦ παλιοῦ μὲ τὸ καινούρ-
γιο, ποὺ τώρα ζεῖ καὶ ποὺ ἡ ἀντίδραση θέλει νὰ τὸ ἔξοντά-

σει γιὰ χάρη τοῦ παλιοῦ, ξεδιαλύνει ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴ
σκέψη του. Ἡ ἀπόστολὴ τοῦ παλιοῦ τέλειωσε. Θὰ καεῖ στὴν
ἴδια τὴ δική του φωτιά, ὅπου μέχρι τότε ἔκαιγε τοὺς ἔχθρούς
του καὶ στὴ θέση του θὰ ἔπειδήσει τὸ καινούργιο, ποὺ ἄν
καὶ θρεμένο μὲ τὸ γάλα τοῦ παλιοῦ, ὅμως τοῦ εἶναι ἔνο κ'
ἔχθρικό, γιατὶ ἐνῶ ἡ ἀπόστολὴ τοῦ παλιοῦ στένεψε στὸ νὰ
διατηρεῖ τὸ παλιό καὶ τὰ φαντάσματα, στὸ διάβα τοῦ καινούρ-
γιου ἔπειδα παντοῦ ἡ ζωὴ καὶ ἡ καινούργια δημιουργία.
Αύτὸν δὲ προφήτης γύφτος τὸ διαλαλεῖ δυνατὰ καὶ καθαρά:

Μέσ' στὶς παινεμένες χῶρες, χώρα
παινεμένη, θάρθει κ' ἡ ώρα,
καὶ θὰ πέσει κι' ἀπὸ σὲν' ἀπάνω ἡ Φήμη
τὸ στερνό τὸ σάλπισμά της θὰ σαλπίσει
σὲ βοριά κι' ἀνατολή, νοτιά καὶ δύση.

Πάει τὸ ψῆλος σου, τὸ χτίσμα σου συντρίμι,
θάρθει κ' ἡ ώρα· ἐσένα ἥταν δρόμος
σὲ βοριά κι' ἀνατολή, νοτιά καὶ δύση,
σάν τὸ δρόμο τοῦ ἥλιου· γέρνεις ὅμως
τὸ πρωΐ γιὰ σὲ δὲ θὰ γυρίσει. (136)

Στὴ χυτή σου τὴ φωτιά, ω! τὶ μοῖρα!
καιρούς καὶ χρόνια ἔκαιες τὸν ὁχτρό σου.
Στὴ χυτή σου τὴ φωτιά, ω! τὶ μοῖρα!
μόνη σου θὰ πέσεις νὰ καεῖς,
τρισαπελπισμένη τῆς ζωῆς.

Καὶ τὸ πέσιμό σου θὰ βροντήξει
κι' ἔνα μοιρολόγιο σου θὰ οὐρλιάσει
καὶ τὸ μοιρολόγιο σου θὰ τὸ πνίξει
ἀπὸ πάνω σου ἀλαλάζοντας μιὰ πλάση.
Μιὰ καινούργια πλάση, μιὰ γεννήτρα
θὰ φουντώσει ἀπ' τὰ χαλάσματά σου,
καθε δύναμης καὶ χάρης σου ἀπαρνήτρα,
διαλαλήτρα μοναχά τῆς ἀσκημιᾶς σου.

Πλάση ἀταίριαστη μὲ σὲ καὶ ἔνη,
κι' ἀς τὴν ἔχεις μὲ τὸ γάλα σου ποτίσει,
τὴν πατάει τὴ στέρφια γῇ σου καὶ διαβαίνει
κι' ὅπου πάτησε ἀναβρύζει καὶ μιὰ βρύση (137—138)

Ἡ σύγκριση τῶν ἀντιθέσεων, ὁ ἀγώνας καὶ ἡ πάλη στὴ
φύση καὶ στὴν κοινωνία, νὰ! ποιὰ εἶναι ἡ δύναμη ποὺ κινᾶ
πρὸς τὰ μπρός. Μέσα στὴν πάλη δημιουργιέται «τὸ ωραῖο
καὶ τὸ μεγάλο», καὶ πατέρας του εἶναι ὁ νικητής τῆς πάλης
αὐτῆς. Καὶ δὲ ποιητής αὐτὸν τὸ «ωραῖο καὶ τὸ μεγάλο» δὲν
τὸ βγάζει ἀπὸ τὴ φαντασία του, μὰ τὸ δημιουργεῖ συν-
θέτοντάς το ἀπ' δῆλα τὰ προτερήματα τῆς φυλῆς του. Κομ-
μάτι ἀξεχώριστο τοῦ ἔθνους του, ὁ ποιητής μὲ τοὺς ἀγῶνες

του τούς καταστρεφτικούς μά καὶ τούς δημιουργικούς ταῦτα· χρονα, ἐκφράζει στὸ τραγούδι του τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ του. Ο ποιητὴς πλαταίνει τὴν ἀποτελεσματικότητα του διαλεκτικοῦ ὅπλου, πρῶτα—πρῶτα γιατὶ ὑπογραμμίζει μιὰ κανούργια πλευρά του ὅπλου αὐτοῦ, διὰ τὸ πάλεμα, δὲ ἀγώνας στὴ φύση καὶ στὴν κοινωνία δίνει τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησην, τὴν πρόοδο στὴ φύση καὶ στὴν κοινωνία. Δεύτερο, γιατὶ δὲν στηρίζει τὴν σύνθεσή του μονόπλευρα κι' ἔλαττωματικά, μὰ τὴ στερεώνει πάνω στὸ ὄλοπλευρο ἔεδιάλυμα τοῦ ἀντικειμένου ποὺ μελετᾶ καὶ ἔξετάζει, λογαριάζοντας καὶ τὶς θετικές καὶ τὶς ἀρνητικές πλευρές του, καὶ τὶς κρυφές κι' ἐκεῖνες ποὺ σήμερα προβάλλουν χτυπητά στὴν πρώτη γραμμὴ καὶ τὶς ἄλλες πού σήμερα φαίνουνται δευτερεύουσες καὶ ποὺ αὔριο θὰ προωθηθοῦν στὴ γραμμὴ τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς δράσης. Καὶ τρίτο, τὴ δημιουργία του τὴν κρατᾶ πάντα ζωντανὴ γιατὶ δὲν τὴν βγάζει αὐθαίρετα ἀπὸ τὴν φαντασία του, μὰ τὴν ἀνακαλύπτει στὴ ζωὴν, τοὺς ἀγῶνες, τὰ τραγούδια τῆς φυλῆς του:

Γιατὶ κι' δ κόσμος δ βαθὺς γεννιέται πάντα ἀπόντα πάλαι μα θὰ δοξαριοῦ μὲ μιὰ χροδὴ κι' δ, τ' εἰν ὥρατο κι' δ, τι μεγάλο στέκει ἔδω πέρα· μέσα στὴ λύσια ἐνὸς πολέμου δουλεύεται, κι' ἔχει πατέρα του τὸ νικητῆ.

Ἡρθαν οἱ γύψτοι οἱ μονικοί, φωλιάσσεν δλοι στὴ ψυχὴ μου· καὶ καθὼς κόβεις ἀπὸ δῶ καὶ καθὼς κόβεις ἀπὸ κεῖ τὴ χλόη, τὸ φύλο, τὸν ἀνθό καὶ ταιριαστὰ κι' δπ' δλα πλέκεις μέγασ σφιχτόδετο στεφάνη, δόδα τῆς τέχνης τοῦ ἀνθοπλέχτη,

ἔτοι ἀπὸ τοὺς γύρω μου τοὺς ἥχοντας κι' δπ' τὰ τραγούδια τῆς φυλῆς ἔπλεξ ἀπάντω τὸ βιολί μου τὴ μουσικὴ μου· καὶ σὰν ἐμένα δλλος κανεῖς.

Κι' δ βολιντζῆς ἔγω σκυμένος ἐπαιςα κ' ἔπαιςα τὸ χέρι, μὲ τὸ δοξάρι ὄρματωμένο περνοῦσε κ' ἔκαιε καὶ πετοῦσε κ' ἔδερνε, σύντριψε κι' ἀνάσταινε κ' ἐπλαθε κ' ἔφεγγε καὶ βλάσταινε μέσ' στὴν τετράδιπλη χροδὴ τ' δύλο λουλούδι τὸ γαλάζιο, κ' ἡταν ἀκέρια ἐκεὶ ἡ ψυχὴ μου κ' ἡταν ἀκέρια ἐκεὶ ἡ φυλή, καὶ κελαΐδος τὸ βιολί (146-148)

Ἡ προσήλωση ὅμως καὶ τὸ δέσιμο τοῦ ποιητῆ στὸ γένος του ποτὲ δὲν εἶναι κοντόφθαλμη καὶ σωβινιστικά διεστραμμένη. Οι δρίζοντες τοῦ ποιητῆ ἔπειραν καὶ σπάνε τὰ στενά ἔθνικιστικά δεσμά. Δὲν τοὺς χωράει οὕτε ἡ ἀγκαλιά τῆς φυλῆς του δισσή μεγάλη καὶ νάναι. Ἀποβλέπει σὲ κάτι πιὸ μεγάλο. Ἀπ' τὴ ζωὴν ἀνυψώνεται καὶ περνάει σὲ κάτι ἀγώτερο, σ' ὅλη τὴν πλάση, χωρὶς νὰ λογαριάζει τὶς θυσίες ποὺ πρώτη ἀπ' δλα τὸν ἔαυτό του καὶ δημιουργώντας τοὺς ἀνώτερους ἀνθρώπους, τοὺς ἀδάκρυτους, ποὺ μιὰ μέρα, ὕστερη πλάση—κοινωνία:

Τῶν ἀδάκρυτων πάμε, καλή μου, κάτω ἐκεὶ τῇ φυλῇ νὰ γεννήσουμε

πού θ' ἄλλαξει τὴν πλάση.

Γιὰ νὰ φτάσω στὴν ἄφταστη γέννα τὴν καρδιά μου τὴν ἔκανα πέτρα, τὴν ψυχὴν κοιμητήρι, τὸ νοῦ σαῖτα, τὴ θέληση λάμια, κι' δλα τἄφαγα ἔγω πρωταρχίζοντας ἀπὸ μάνα καὶ κύρη. (180)

Εἶμ' ἔγω πατριάρχης τοῦ γένους ποὺ ἄσμιχτο, ἀνέγγιχτο, πάντολμο, ξένο πάει, περνάει καὶ δὲ μένει, κι' ἀπαράλλαχτο πάντα φαντάζει καὶ τοῦ κόσμου μεγάλο κάποιο ἄλλαμα, σὲ νυχτέρι ὄφαντής, ἀργούφαίνει. Μέσ' στοὺς γύρους τῶν κύκλων τὰ πάντα φεύγουν, ἔρχοντ' ἄλλάζουν, εἰν' ἵδια· καὶ μιὰ μέρα θὰ φτάσει πράγματοῦ καὶ σεισμοῦ γιὰ τὰ πάντα καί, ὃ παιδιά μου, ἐσεῖς μόνο θὰ μένετε δρθοὶ στύλοι κρατώντας τὴν πλάση. (182)

Μὰ δὲ ποιητὴς προχωρεῖ πιὸ πολὺ κι' ἀπὸ τὴν πλάση—κοινωνία, περνᾶ σ' ὅλη τὴ φύση καὶ βλέπει καὶ σ' αὐτῆς τοὺς νόμους τοῦ ἀδιάκοπου διαλεχτικοῦ ἔετυλιγματος τῆς ἀτελέιωτης διαλεχτικῆς ἀναμόρφωσης κι' ἀνάπλασης:

Στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, φλόγες ἡ γῆ κι' δλογυρανδά. Κάτου ἀπ' τοὺς δυσκολοδήγητους κι' δλοσιδερένιους νόμους ἡ γῆ τρέχει μὲ τὶς δρες, μέσ' στοὺς κύκλους, μέσ' στοὺς δρόκους, καὶ χορεύει τὸν ἀστέρινο (μους, τὸ χορὸ στοχαστική, καὶ γνωρίζει αὐτὴν πῶς ἥρθε καὶ ποῦ πάει τὸ ξαῖρει αὐτὴν.

Κι' ἔγινε καὶ τράνεψε καὶ ζεῖ, καὶ μπορεῖ καὶ νὰ πεθάνει μὰ ποτὲ δὲ θὰ πετύχει μιὰς ἀνάπαψης λιμάνι. Γιατὶ πάντα ἀπὸ μιὰ Δύναμη θ' ἀναστάνεται ἡ ζωὴ. Στρατολάτισσα καὶ πάντα στὸν αἰώνιο δρόμο η Γῆ.

Ζοῦσε η Γῆ πολὺ πρὶν ζήσουμε, πρὶν τὰ πλάτια τῆς μεστώσει τούτη ἡ ζήση ἔδω ποὺ ζοῦμε, τούτη ἡ φύση, τούτη ἡ γνώση. Πολεμῆσαν δύριο πόλεμο στὸν πρωτόγονο καιρὸ

στὸ ἀπλαστὸ ἀπαλὸ κορμί της ἡ φωτιά καὶ τὸ νερό.

Καὶ χωρίσαν κι' εἰρηνέψανε τὰ πολέμια τὰ στοιχεῖα κι' ἔλαμψε ἡ χαρὰ τοῦ κόσμου, κι' ὁ σκοπός ἐσύ, 'Αρμονία· καὶ στὴν ἄχανη τῆς θάλασσας μήτρα πρωτοσπαταρᾶς, σπόρε τῆς ζωῆς· πατέρα, που μᾶς ἐσπειρες κ' ἐμάς.

Κι' δταν πρωτοχάραξε δασά τοῦ δρυμοῦ κι' ἡ πρασινάδα, πῆρε δ κόσμος μιὰ πασίχαρη μιὰν ἀφάνταστη ὡμορφάδα. Κι' δταν δ ἀνθρωπὸς δνάτειλε καὶ σὰν ἐνιωσε κι' δ νοῦς μέσ' στὴ γῆ, ἐνας δλλος ἥλιος θάμπωσε τοὺς οὐρανούς.

Κι' δπως ὕστερ' δπ' τὸ πάλεμα τὰ στοιχεῖα κι' ἀπὸ τὰ μίση σὰ νάλλαξανε, καὶ γίναν στεριές, πέλασα, λόγος, χτίση, ἔτσι κ' ὕστερα στάνθρωπινα,

καὶ στὸ ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν
θᾶρθει νὰ ρίζωσει εἰρήνη,
καὶ γαλήνη θ' ἀπλωθεῖ.

Καὶ θὰ ζῆσει ὁ λόγος, τὰλογα,
καὶ ἀνθρώποι κι' ἀγρίμια, η ἡλάση
στὸ προφητικὸ βιολι! (188-190)

Κάναμε καὶ πάλι κατάχρηση ἀπὸ παραθέσεις καὶ σχετικὸ παράπονο θὰ εἶναι δικαιολογημένο. "Ομως, δπως τονίστηκε καὶ πιὸ πάνω, αὐτὸ τὸ κάνει ἀναγκαῖο καὶ ἀναπότρεπο ὁ σκοπὸς ποὺ ἔπιδιώκουμε. 'Ο Παλαμᾶς κακοποιήθηκε ἀπὸ πολλὲς πλευρές. Καὶ ἡ ἀποκατάστασή του ἡ πραγματικὴ πρέπει νὰ στηριχτεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὰ δικά του ἔργα, στὰ δικά του λόγια. Αὐτὸ κάνει ὑποχρεωτικές τὶς μακριές παραθέσεις. Καὶ εἶναι δλοφάνερο πῶς ὑστερ' ἀπὸ τὴν τελευταῖα πιὸ πάνω, δπου ὁ ποιητὴς μ' ἔναν ἀφθαστο ποιητικὸ οἰστρο μᾶς δίνει τόσο ἀτράνταχτο ἐπιστημονικὸ θεμέλιωμα τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ ζετυλίγματος, τῆς Γῆς, τῆς Φύσης καὶ τῆς Κοινωνίας, θὰ δυσκολευτεῖ πολὺ κι' ὁ πιὸ κακόπιστος κριτικός ν' ἀρνηθεῖ τὰ δυό ἀσάλευτα βράχια τῆς Παλαμικῆς κοσμοθεωρίας, δπως ξεδιπλώνεται στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», τὸν υλισμὸ σὸ φιλοσοφία καὶ τὴ διαλεχτικὴ σὰν τὴν μέθοδο τῆς γνωσεολογίας του. «Καὶ μέσα στὴν αἰώνια τῶν ὄλων ἀλλαγὴ—μαζὶ καὶ ἡ κάμπια εἶμαι κι' ἔγώ εἰμαι καὶ ἡ ψυχὴ». (194) Αὐτὴ ἡ σφραγίδα κυριαρχεῖ σ' δλόκληρο τὸ ἔργο του ποὺ κρίνεται ἔδω.

"Ἐτσι φτάσαμε στὸ δεύτερο βασικὸ συμπέρασμα: 'Ο Παλαμᾶς ἀρνεῖται τὴ στατική, τὴ μεταφυσική. Τὴν κοινωνία καὶ τὴ φύση τὴ βλέπει δυναμικά, διαλεχτικά, σὰν ἔνα ἀδιάκοπο καὶ ἀντιφατικό, ὅχι πάντα ὀμαλό, μὰ κάποτε κι' ἀλματώδικο καὶ τὶς περισσότερες φορές ὅχι ἴσοδγραμμο ξετύλιγμα ἀπὸ τὸ κατώτερο στ' ἀνώτερο. Βλέπει δτι, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ τὸ καινούργιο ἀνώτερο, τὸ καλύτερο, πρέπει νὰ γκρεμιστεῖ τὸ παλιό. Καὶ δὲ διστάζει διόλου. 'Αρνιέται, νὰ ὑποτάξει τὸ παρόν, τὸ σημερινὸ ζωντανὸ "Εθνος στὸ παρελθόν, στὰ πεθαμένα παλιά. Αὐτὴ ἡ μεθοδολογία, ποὺ τόσο ἔαστερα προβάλλει στὸ ἔργο του, δπως τ' ἀναλύσαμε μέχρι τώρα, δείχνει ἀδιάφευστα δτι δ Παλαμᾶς εἶναι διαλεχτικός. 'Η Φύση, η Ζωή, η Κοινωνία, δλα τραβᾶν μπροστά μὲ ἀλληλοσύγκρουση τὰ ζιγκ-ζάγκ καὶ σκαμπανεβάσματα, μὰ μὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα πάντοτε τὴν κατάχηση μᾶς ἀνώτερης βαθμίδας ἀπὸ τὸν πολιτισμό μας. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαλεχτικὴ τοῦ Παλαμᾶ, ποὺ δὲν εἶναι ἐπινόηση δικὴ του, μὰ ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση καὶ στὴν κοινωνία, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ ποιητῆ καὶ ποὺ αὐτὸς δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο παρά νὰ τηνε παρατηρήσει καὶ νὰ τὴ μετέντευσει μέσα στὰ φυσικὰ καὶ κοινωνικά φαινόμενα καὶ νὰ ἔργαζε, ἔστω καὶ μὲ τὴ μαρφή τῶν στίχων, τὸν ἔργαζό-

σὰν τάγγα καὶ σὰν τὰ ώραια
δέντρα σιὰ μεγάλα δάση.
Μ' ἐμάς πρώτος τὴ μελλόμενη
μοῖρα ωπέρτατη στερνή.

Γύφτε, ζήσει τὴν ἀπάνου
στὸ προφητικὸ βιολι! (188-190)

μένο Λαδὶ μὲ τὸ θαυμάσιο αὐτὸ δπλογία τοῦς μεγάλους καὶ σκληρούς ἀγώνες του.

* *

Περνᾶμε στὸ τελευταῖο μέρος τῆς ἀνάλυσής μας. Τρίτο βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Παλαμικῆς δημιουργίας στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» εἶναι γεγονός, δτι δ Παλαμᾶς, παρ' ὅλες τὶς διαστρεβλωτικὲς διαβεβαιώσεις τῆς ἀντιδραστικῆς κριτικῆς, δὲν μένει προσηλωμένος καὶ δεμένος στὸ σωβινισμὸ τῆς πλουτοκρατικῆς πατρίδας, ξεφεύγει ἀπὸ τ' ἀγκαλιάσματά της, ξεπερνᾷ τὰ στενά σύνορά της κι' δραματίζεται, προφητεύει κ' ἐπιδιώκει κάτι τὸ πιὸ πλατύ, τὸ ἀνώτερο, τὸ πανανθρώπινο. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀκόμα εἶναι, δτι δ ποιητὴς αἰσθάνεται καὶ ξεχωρίζει καὶ τὶς κοινωνικὲς ἑκεῖνες δυνάμεις ποὺ προορίζονται Ιστορικά νὰ πραγματοποιήσουν τοῦτο τὸ ἔργο. Αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1900, δπου ἔλειπε τὸ συνειδητὸ καὶ ξεκαθαρισμένο, τόσο τὸ λαοκρατικό—δημοκρατικό, δσο καὶ τὸ προλεταριακὸ κίνημα, αὐτὸ γιὰ τὴν ἐποχή, ποὺ μόλις αὐθόρμητα καὶ ἀξεκαθάριστα ἀκόμα ἥρχισε νὰ ἐμφανίζεται στὸ προσκήνιο τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων ἡ ἐργατικὴ τάξη μὲ τὶς λίγες ἀκόμα τότε σκόρπιες καὶ ἀδύνατες δρυγανώσεις της, εἶναι παρά πολὺ καὶ μᾶς παρουσιάζει τὸν Παμαμᾶ μὲ μιάν καινούργια μορφή, σὰν κοινωνικὸ πρωτοπόρο καὶ λαϊκὸ ἀγωνιστή.

Βέβαια, ἡ ἀμφιβολία, ἔνα παράπονο γιατὶ δὲν τὸν καταλαβαίνει κανεὶς καὶ δὲν τὸν ἀκολουθάει μ' ἐνθουσιασμὸ ἡ μάζα καὶ ἔνας νιτσείσμος, ἔνας αὐθόρμητος ἀναρχισμός, ξεχύνονται μέσο στὴν ψυχὴ του καὶ φανερώνουν τὶς ταλαντεύσεις καὶ τὸ ἀκαταστάλαχτό του.

Αὐτὸ φανερώνεται ὅχι μιὰ φορά:

Καὶ δταν ἥρθαν καὶ μὲ σκόλασαν
μὲ τοὺς οἰκοδόμους οἰκοδόμοι,
καὶ δταν μοῦ βίπαν «Γύφτε, τράβα δρόμο!»
κι' δταν τράβηξ' ἀσυντρόφιαστος
τὸ δικό μου δρόμο πάλι,
γνώρισα μιὰ θλίψη μέσα μου,
θλίψη, ἀσώπαστη, μεγάλη. (57-58)

Σάμπως ν' ἀπογοητεύεται δ ποιητὴς καὶ δταν ἄλλο παριμένει ἀπὸ τὴ δουλειά του κι' ἄλλο τοῦ δίνει:

Εἶμαι δ δουλευτὴς χαλκιάς
ποὺ ἄλλα θέλησε καὶ ποὺ ἄλλα
κατορθώνει. (48)

Εἴτε δταν νιώθει τὸν ἔαυτό του μόνον:

Καὶ μιὰ μέρα μόνος βρέθηκα,
ἔξω ἀπὸ τὸ βούλσμα τοῦ κόσμου
σὲ μιᾶς λίμνης ἄκρη, ἔγώ, ἀσυντρόφευτος,
μόνος, ἔγώ κι' δ ἔαυτός μου. (53)

‘Ο ποιητής έκφραζει τό παράπονό του δταν βλέπει πώς
ή «λειτουργία» δὲν καταλαβαίνει τό κήρυγμά του:
καὶ κάτι τι σὰν νὰ αἰστανθῆκαν

καὶ τίποτε δὲν καταλάβαν. (120)

Καὶ ὅχι μονάχα δὲν καταλαβαίνουν τό κήρυγμά του, μὰ
καὶ τὸν ἀποδοκιμάζουν, πρῶτ' ἀπ' ὅλα φυσικά ἐκεῖνοι πούχουν
βασικό συμφέρον νὰ πνίξουν τό καινούργιο λάλημα:

Μά σάν ἀκοῦσαν ἀπό μένσ
στ' ὅργανο τό προφητικό
τὰ νέα παιξιματ' ἀνθισμένα,
ἀνταριστήκανε κι' ἀνάψαν
ἀπό ἔναν θεούστο θυμό. (147)

ξυπνῶντας τό βιολί, μιλεῖ,
κι' δσα κοιτᾶμε δὲν τὰ βλέπει
κι' δσα κρατᾶμε δὲν κρατεῖ,
κι' δπου χαρές καὶ πανηγύρια
μπροστά μας βρίσκεται δ βραχύνδες;
κ' εἶναι τοῦ γένους μας προδότης;
Ποιές πονηρός μὲ χέρι ἀκάθαρτο, (148)

‘Ἀκόμα κ' ἡ ἀπομόνωση ποὺ νιώθει πολλές φορές τδγ
έαυτό του τόνε σπρώχνει στὴν ἀναρχική ἄρνηση, καὶ τότε
διακηρύχνει:

Τέλους κανενδὲς, καμμᾶς ἀρχῆς
τὴ δική σου γνώμη φράχτης
δὲν ὀρίζει· εἶμαι τοῦ Τίποτε
πανελεύτερος ὁ κράχτης.

Καὶ δλλοῦ:

Εἴμ' ἔγὼ δ προφήτης, εἴμ' ἔγὼ,
κ' ἥρθα γιὰ νὰ διαλαλήσω
βασιλιά Θεόδ τὸ Τίποτε
στὸν αἰώνα ἐμπρός καὶ πίσω. (71)

Οἱ τέτιες ὅμως ἐκδηλώσεις τοῦ ποιητῆ εἶναι τυχαῖες
καὶ ξεκάρφωτες, ξεφεύγουν ἀπ' τὸ πραγματικό καὶ βαθύτερο
νόημα τοῦ ἔργου του. Συνέρχεται γρήγορα μόλις παρασυρθεῖ
καὶ ξαναβρίσκει ἀμέσως τὴν πίστη καὶ τὴν αἰσιοδοξία του.
Πιστεύει ἀλύγιστα δτι:

ἀπό σπάρτα εὐωδιαστές κι' ἀπ' ἀγριοθύμαρα
θά φυσήσουν οἱ βουνήσιες οἱ πνοές
καὶ θά σβύσουν οἱ εὐκολόσβυστες λαμπάδες. (100)

‘Ο ՚ιδιος τονίζει:

κι' ὠνειρεύτηκα νὰ ζήσω στὸ πλευρὸ τους·
μὰ ως κι αὐτοὶ μοῦ κράξαν «Γύφτε, τράβα». (100)

Τώρα ὅμως αύτὸ δὲν τὸν ἀποθαρρύνει, οὔτε τοὺς στα-
λασμα εἴτε μιὰ ἀτυχία.

“Ἄς μὲ διώξαν. Τοὺς δοξάζω. ‘Ἐγὼ εἶμαι
γλώσσα τῆς ωραίας ἀλήθειας·
δὲ μὲ σέρνει ἐκδικηση λασπλάνα·
καὶ γιὰ τοῦτο σήμερα μπροστά σας

ἔτσι μὲ γροικάτε νὰ χτυπῶ
μιὰν ἀργὴ καὶ σὰ νεκρώσιμη καμπάνα. (100)

Κι' δλλοῦ:

Κι' δταν εἶδα νὰ ξεφεύγουν ἔγας· ἔνας
ὅλοι ὅσοι σταθήκανε καὶ πρόσμεναν,
ἀπ' ἀδέρφια κι' ἀπὸ ἀλλόφυλους χορδὲς,
πίσω, πλάϊ μου καὶ μπροστά μου,
κάτι καλοπρόσδεχτο ἀπ' τὴ μαστοριά μου,
κι' δταν πάλε κι' δταν εἶδα ἔγὼ πώς ἥμουν
τάκαρπο δεντρί,
μήτε τόβαλα κατάκαρδα
μήτε τὸ παινεύτηκα,
νέα στὸ νοῦ μου φύτρωσε βουλή·
τὸ σφυρὶ πετῶ καὶ στὸ καμίνι
σβύνω τὴ φωτιά·
κι' ἄδραξα τὸ γύφτικο ζουρνά,
καὶ παντοῦ μ' ἀκοῦσαν, καὶ μ' ἀγνάντεψαν
τόποι καὶ λαοὶ
λαλητή. (49—50)

* *

Οἱ ταλαντεύσεις κ' τὸ ἄκριβοτέρες τοῦ ποιητῆ παν σημε-
ωσα πιὸ πάνω, ἀποτελοῦν γνώρισμα τῆς τελευταίας γραμ-
μῆς καὶ δξίας τοῦ ἔργου του. Καὶ δὲν τὸν ἐμποδίζουν διδλοῦ
νὰ μᾶς παρουσιάζει μὲ τὴν ἴδια δύναμη καὶ καθαρότητα, μὲ
τὰ δυδ ἄλλα καὶ τὸ τρίτο βασικό χαρακτηριστικό τοῦ «Δω-
δεκάλογου τοῦ Γύφτου», τὸ πανανθρώπινο, τὸ διεθνιστικό
φτερούγισμα καὶ τὴν πίστη του στὸ Λαό, στὸ ἔργαζόμενο
ἔθνος, ποὺ αὐτὸ φέρνει στὶς πλάτες του στὴν πραγματοποίηση
τοῦ καινούργιου καὶ τοῦ μεγάλου ἔργου. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι
ἡ πραγματικότητα: ‘Ο Παλαμᾶς πιστεύει στὸ ἔργαζόμενο
ἔθνος καὶ στὴν ἀποστολή του καὶ ἀκόμα πιστεύει δτι γιὰ νὰ
δημιουργηθεῖ ἔνας ἀνώτερος πολιτισμὸς θᾶπρεπε νὰ σπάσου-
με τὰ ἔθνικιστικά δεσμὰ καὶ δλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα νὰ
ένωθει σὲ μιὰ ἑνιαία κ' εὐγενικά προσπάθεια γιὰ τὸ ἀνώτε-
ρο καὶ τὸ ὠραῖο:

Καὶ σὰν νὰ ἦταν δλο σὲ λαοὺς
λογισμῶν, καημῶν καὶ πόθων,
αὐτοκράτορας ὁ νοῦς μου,
γιὰ κορώνα του φορώντας
τὴν κορώνα ὅλης τῆς πλάσης. (39)

“Ετσι φαντάζεται τὸν ἔαυτό του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τανε
εξχωρίσει ἀπ' δλόκληρη τὴν πλάση. Στὸν ἀνθρωπὸ τῆς δου-
λειᾶς, στὸν παραγωγό, τῆς σκέψης καὶ τοῦ χεριοῦ, ποὺ ἔνω-
νει τὶς προσπάθειες τῶν ὁμοίων του καὶ ποὺ ξαίρει πρῶτα
ἀπ' ὅλα νὰ πειθαρχεῖ στὸν ἔαυτό του, βλέπει ὁ ποιητής τὸν

στυλοβάτη «τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ συντροφικοῦ»:
Δεῖξε ἐσύ πῶς πρῶτα εἰσαί, δὲ ἄρχοντας
κι' ὁ ἔξουσιαστής
τοῦ θυμοῦ σου, τῆς βουλῆς σου τῆς ψυχῆς σου·
γίνε δουλευτής,
σβύσε κάθε ἑχώρισμα,
ρίχ' τὸ δαχτυλίδι σου ἀρραβώνα
μέσα στὸ κανάλι τοῦ Λαοῦ.

Ἐνας γίνε από τοὺς στύλους τοὺς ἀμέτρητους
τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ συντροφικοῦ. (44)

Οἶδιος δὲ ποιητής ποὺ νιώθει τὸν ἔαυτό του κομμάτι
τοῦ Λαοῦ,—καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὄνομα τοῦ Γύφτου ποὺ παίρ-
νει, γιατὶ γύφτος δὲν σημαίνει μονάχα τσιγγάνος, μά μέσα
στὴν ἔργατιά γύφτοι λέγονται οἱ σιδεράδες καὶ οἱ μηχανουρ-
γοί, δηλαδὴ οἱ πιὸ βιομήχανοι ἐργάτες—δίνει τὸν ἀρραβώνα
του καὶ λαβαίνει ἐνεργὸ μέρος «στὸ μεγάλο ἔργο τὸ συντρο-
φικό» περνώντας ἀπ' τὴν μίᾳ δουλειὰ στὴν ἄλλη:

Κ' ἔγινα χαλκιάς· (45)
καὶ εἶναι πλάστης τὸ σφυρί· (46)

καὶ ὑστερα μὲ εἴδαν οἰκοδόμο· (55)

Ἡ δουλειά αὐτὴ τοῦ ἐργάτη—δημιουργοῦ, ἐνθουσιάζει
τὸν ποιητή. Εἶναι αὐτὸι ποὺ θὰ χτίσουν τὸ μεγάλο παλάτι του.

Ποιὸς λαὸς χτιστῶν ἀκούραστος
καὶ ποιὰ πλάση δουλευτάδων,
τῶν βουνῶν [ῷ] ζηλοφτόνιασμα
καὶ ω καμάρι τῶν πεδιάδων,
στὸ δικό μου ἀφεντοπρόστασμα
Θὰ χυθεῖ γιὰ νὰ σὲ ύψωσει
μ' ἔναν κοσμοπλάστην ἔρωτα
καὶ μὲ μιὰν ὑπερτέλεια γνώση; (57)

Ἡ πίστη τοῦ ποιητῆ στὸ ἔργο τοῦ δουλευτῆ καὶ τὸ
σπάσιμο τῆς σκλαβιᾶς εἶναι ἀκλόνητη καὶ γκρεμίζοντας
μπροστά του γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ τὰ παλιά, τ' ἀχρείαστα,
τὰ σάπια, τὰ στρώνει γιὰ νὰ περάσει τοποθετώντας
αὐτὸν τὸν δουλευτή, ἄρχοντα τοῦ κόσμου:

Ω φωλιέ! Ω ἀηδόνισ! Πάνε
τ' ἀμοιαστα καὶ τὸ πεζά·
πέτρα ἀκύλιστη σκεπάζει
πεθαμένη τὴ σκλαβιά.

Κι' δὲ οἶνος δὲ βαρυμοίρης,
δὲ ιδροκόπος δουλευτῆς
δὲ πελερος ποὺ παραβέρνει
δούλος ή βασανιστής
καὶ ή βασανιστής ή δούλος
ἀμολδῆτα καὶ σκληρά,

μύριους τύραννους γροικέτει
μέσ' στὰ σωθικά.

Κι' δὲ οἶνος δὲ βαρυμοίρης
θὲ ύψωθεὶ θριαμβευτῆς
σὲ μίᾳ γῇ πλατείᾳ προφήτης
μιᾶς πλατύτερης ψυχῆς.

Δέν γνωρίζω ἀπὸ θρησκείες
μήτε σκύβω σὲ θεούς·
γνωριμά μου ἐσύ καὶ πίστη!
Πήρα ἀράδα τοὺς γαρύν.

γεμιώσα τὸ εἰκονοστάσι,
βέβηλα καὶ τὸ βωμό,
λειψαν' ἄγια, τίμια ξύλα,
κάθε πρόσφορο ἱερό,
δισκοπότηρα, λαμπάδες,
ὅλα τάγια τῆς καρδιᾶς,
ὅλα σιάριξα σὰν ἀνθισ
γιὰ νὰ τὰ πατᾶς. (62–63)

Κι' δὲ οἶνος νικητῆς
σὲ μίᾳ γῇ πλατείᾳ, προφήτης
μιᾶς πλατύτερης ψυχῆς.
Κι' δέσα φέρνει ή Δύση, οἱ Νότοι,
ή Ἀνατολή οἱ Βοριάς,
μπρὸς στὰ πόδια σου τὰ ρίχια
γιὰ νὰ τὰ πατᾶς. (163)

Πόσο ἐπιθυμεῖ ὁ ποιητής τὴν ἀνάσταση, τὸ ξεσήκωμα
ἀπὸ τὰ πεθαμένα παλιά, καὶ πόσο λαχταρᾶ ἡ ψυχὴ του ἔνα
λυτρωμό πανανθρώπινο, δίχως τοπικὰ σύνορα καὶ φραγμούς:

Ω ναοί, προφῆτες, εἴδωλα
εἴδωλα, προφῆτες, ναοί!

Εἶχα φτάσει ώς ἐδῶ, ὅπότε μᾶς ξαναπήραν τὰ βιβλία
μαζὶ καὶ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» καὶ ἔτσι ἀναγκαστι-
κά ἡ δουλειά μου σταματάει μέχρι «νεωτέρας διαταγῆς».

(12. 3. 37)

Τελειώσαμε μὲ τὴν κριτικὴ ἀνάλυση τοῦ «Δωδεκάλο-
γου τοῦ Γύφτου». Εἶναι καιρὸς νὰ διατυπωθοῦν τὰ τελικά
μαζὶ συμπεράσματα. Ποιὸ τὸ κοινωνικὸ πρόσταγμα—γιατὶ
αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει—ποὺ δὲ Παλαμᾶς
ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ «Δωδεκαλόγου» του ἀπευθύνει πρὸς
τὸν Ἑλληνικὸ Λαό γενικά, πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Νεολαία καὶ
τὴν Ἑλληνικὴ Διανόηση υστερα;

Υστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1897–1898 τὴν στρα-
τιωτικὴ καὶ οἰκονομικὴ, ποὺ ἔδειξε δῆλη τὴ χρεωκοπία τῆς
ἀστοτοσιφλικάδικης πολιτικῆς, δὲ Παλαμᾶς ποὺ ἔνιωσε πολὺ¹
βαθειά τὸ χτύπημα ἐκεῖνο, ἔκανε μὲ τὸν τρόπο του μιὰ ἐ-
πανεξέταση τῶν μέχρι τότε παօσδεγμένων ἀξιῶν καὶ θέλησε
νὰ σαλπίσει ἔνα καινούργιο κήρυγμα. Θέλησε νὰ δεῖξε ἔνα
καινούργιο δρόμο στὸ ἔργαζόμενο ἔθνος, δρόμο ποὺ ἀρνιέ-
ται καὶ καταδικάζει δῆλη τὴν παλιὰ μούχλα καὶ σαπίλα καὶ
κατάπτωση καὶ ποὺ καλεῖ σ' ἔνα νέο ἀναφτέριασμα, σ' ἔνα
καινούργιο ξεκίνημα θεμελιωμένο ἀποκλειστικά στὶς και-
νούργιες καὶ ζωντανές ἔθνικές λαϊκές δυνάμεις. Σ' αὐτὸν
τὸ σκοπὸ ἀφίερωσε δὲ ποιητής τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου».
Καὶ τὸ «κοινωνικὸ πρόσταγμα», ποὺ δίνεται ἀπὸ τὶς γραμμές
του, μπορεῖ νὰ συνοψιστεῖ σὲ τοῦτα δῶ:

1. Τὸ νεοελληνικὸ ἔθνος γιὰ νὰ προοδεύσει καὶ νὰ δι-
εκδικήσει τὴν πρωτεύουσα θέση μέσα στὴν ἑκπολιτιστικὴ ἀ-
μιλλα τῶν λαῶν, πρέπει ἀποκλειστικά καὶ μόνο νὰ στη-
ριχτεῖ καὶ νὰ ὑπολογίζει τὶς σημερινές ζωντανές καὶ δημι-
ουργικές λαϊκές δυνάμεις του, νὰ βασιστεῖ μὲ δῆλο τὸ
βάρος στὴ σημερινὴ πραγματικότητα. Η ἔθνικο—κοινωνική
του πολιτικὴ δὲν πρέπει νὰ τρέφεται ἀπὸ οὐτοπιστικὲς θεω-
ρίες (Μεγάλη Ίδεα κ.λ.π.) καὶ χματιρικά δηνειρά, ποὺ κατα-
στροφές μονάχα μποροῦν νὰ μαζέψουν καὶ νὰ ἀκτροχιάσουν

τὸ Λαὸς καὶ τὴ Χώρα ἀπὸ τὸν πραγματικὸν προσορισμὸν τους.

2. Ἡ προγονοπληξία, ἡ προσήλωση καὶ τὸ δέσιμο στὸ ἀρχαιοελληνικὸν καὶ βυζαντινὸν παρελθόν, ἡ ἀντεπιστημονικὴ συσχέτιση τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνους πρὸς τοὺς δυὸς παλιοὺς αὐτοὺς κοινωνικοὺς σχηματισμούς, ὅλα αὐτὰ, μονάχα νὰ παρεμποδίσουν μποροῦν τὴ σημειωνή μας πρόσδο τοὶ ἀνάπτυξη. Αὐτὸς φυσικὰ σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἀποκλείει, μᾶς τὸν ἀντίθετο ἐπιβάλλει, τὴ δημιουργικὴ ἐπεξεργασία καὶ «χώνεψη» τῆς πλούσιας κληρονομιᾶς τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ. Μὲ τὸ νεκρὸ παρελθόν δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει κανένας. Τὸ σταμάτημα, τὸ δέσιμο, εἶναι θάνατος γιὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη.

Ἡ ἀδιάκοπη πορεία πρὸς τὰ ἐμπρός, ἡ ἀκούραστη ἀνανέωση καὶ ἀναπροσαρμογὴ, αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ, βασικὸς νόμος τῆς κοινωνίας καὶ τῆς φύσης. Τὸ μέλλον καὶ ἡ εὐημερία τοῦ λαοῦ βρίσκονται μπροστά καὶ ὅχι πίσω. Μὲ τὴν ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς προγονοπληξίας καὶ ἀρχαιοκαπηλείας ὁ Παλαμᾶς, κατὰ τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸν τρόπο, διακηρύττει τὴν δλοκληρωτικὴν προσήλωσην καὶ πίστη του στὴ σημειωνή ἀποστολὴ, στὰ σημειωνὰ «πεπρωμένα» καὶ στὴ δυναμικότητα τοῦ ἐργαζόμενου ἔθνους.

3. Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ περιορίζει τοὺς κοινωνικούς του δρίζοντες στὰ σύνορα τῆς στενῆς του πατρίδας: δὲν πρέπει νὰ ύποτάσσεται στὸν πλουτοκρατικὸν ἔθνικισμό, μᾶς νὰ ἀποβλέπει καὶ νὰ ἐργάζεται, ἔξυψωνοντας πρῶτην ἀπὸ σὸλα τὸ δικό του ἔθνος πρὸς τὴν πανανθρώπινη συνεργασία καὶ συναδέλφωση, πρὸς ἕνα ἀνώτερο πολιτισμό.

4. Τὸ ἔργο αὐτὸς μποροῦν καὶ θά τὸ ἐκτελέσουν οἱ δουλευτὲς κ' οἱ νέοι, δηλαδὴ οἱ ζωντανὲς παραγωγικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου καὶ μαζὶ ἡ καινούργια γενιά.

Τέτιο εἶναι τὸ «κοινωνικὸν πρόσταγμα» τοῦ ποιητῆ, που τὸ στηρίζει πάνω σ' ἕνα γρανιτένιο βάθρο, μιὰ βαθειά ὄλιστικὴ καὶ διαλεχτικὴ κοσμοαντίληψη, ἀσχετὰ ἀν δ Παλαμᾶς τὴν τέτια του κοσμοαντίληψη, που ἔπειδά ει πάντανη καὶ αὐθόρμητη θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πει ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογό», δὲν τὴν δλοκληρώνει καὶ δὲν τὴν ὀνομάζει μὲ τὸ πραγματικὸν της δνομα, δὲν τὴ δουλεύει μὲ συνέπεια καὶ μέχρι τὸ τέλος, πρᾶγμα δμως, που ήταν πολὺ δύσκολο νὰ γίνει μέσα στὶς συνθῆκες τῆς τοτινῆς Ἑλλάδας. Δίπλα δμως σ' αὐτὸς, πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε τὸ γεγονός δτι δ ποιητῆς, παρὰ τὸ δτι χρησιμοποιεῖ ἔμμετρο λόγο—μὲ τέχνη, φυσικά, μεστωμένη, μεγάλη καὶ δυνατή, που ἔμεῖς δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ κρίνουμε—δμως πουθενά δὲν κάνει ὑποχώρηση, δταν ἀναπτύσσει καθαρά καὶ γερά τὴ φιλοσοφικὴ του σκέψη (σελ. 24 τοῦ «Δωδεκάλογου»). Στὴν ούσια, ἔνας δυνατὸς ρεαλισμὸς, κυριαρχεῖ σ' ὅλο τὸν «Δωδεκάλογο».

Αὐτὸς τὸ παλαμικὸν «κοινωνικὸν πρόσταγμα» ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ἔντονη καταδίκη δλης τῆς ἀστοτισφιλικάδικης πολιτικῆς ποὺ ρήμαξε, ξεπούλησε, ἔξευτέλισε τὸ «Ἐθνος καὶ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ καλοπεράσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἑκατομύρια οἰ ντόπιοι καὶ ξένοι πλουτοκράτες. Τὸ «κοινωνικὸν πρόσταγμα» τοῦ Παλαμᾶ, ὅπως διατυπώνεται στὸν «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», διατηρεῖ καὶ σήμερα δλη του τὴν ἀξία. Μποροῦμε νὰ πούμε δτι ἡ ἐπικαιρότητά του εἶναι σήμερα πιὸ μεγάλη ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Μετὰ τὸ 1897—1898 ἥρθε τὸ 1909—1910 (ἐπανάσταση στὸ Γουδί), οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καὶ ὁ παγκόσμιος πόλεμος μὲ τὴ συνθῆκη τῶν Σεβρῶν. Ο Παλαμᾶς παρασύρθηκε ἀπὸ τὶς φανταστικὲς οὔτοπίες, που τόσο θαυμάσια εἶχε εξινάξει καὶ ξεσκεπάσει. Ο «Ἀνταῖος» ἄφησε ν' ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὴ μάνα Γῆ, ἀπ' τὸ ἔδαφος τῆς πραγματικότητας καὶ τότε, μονάχα τότε, ὁ «Ἡρακλῆς» τοῦ σωβινισμοῦ μπόρεσε νὰ τονε πνίξει. Ο Παλαμᾶς ἐπεσε στὸ θανάσιμο ἀμάρτημα ποὺ τόσο εἶχε καυτηριάσει: ἄφησε τὸν ἔαυτό του νὰ χάσει τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴ ζωὴ, τὸ φῶς, τὸν ἥλιο, τὴ γῆ, τὴν πραγματικότητα.

Μὰ παρ' ὅλ' αὐτὰ, τοῦτο τὸ «πέσιμο» ποὺ μᾶς φανέρωσε ἔναν Παλαμᾶ τῆς κατάπτωσης, δὲν εἶναι στοιχεῖο ποὺ κύριαρχεῖ στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ. Γιὰ τὸν Λαὸς ὁ ἀληθινός Παλαμᾶς παραμένει, πρῶτην ἀπ' ὅλα, ὁ Παλαμᾶς τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου», ὅπου μᾶς ἔδωσε καὶ τὸ καλύτερο ἀπ' δσα θὰ μποροῦσε νὰ δώσει.

Σήμερα, στὰ στερνά του δ ποιητῆς, στοὺς στενὰ δικούς του, δμολογεῖ καὶ τ' ἀναγνωρίζει τὰ «παραστρατήματά του». Μετανοιώνει, ἵσως γιατὶ δὲν μπόρεσε νὰ συνεχίσει καὶ νὰ δλοκληρώσει αὐτὸ που ἄρχισε μὲ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», ἃν καὶ ἡ ἀληθεια εἶναι πῶς τόσο ἀπότομη στροφὴ τοῦ ἐπέβαλε δ ἔξευτελισμὸς τοῦ 1897—1898, ὥστε δταν τέλειωσε τὸ «Δωδεκάλογο» καὶ τὸν ξαναδιάβασε, καὶ τότε τοῦ φάνηκε, ὅπως ἀναγνωρίζει ὁ ἔδιος δ ποιητῆς στὴ ἀρχὴ τοῦ προλόγου του, σὰν. κάτι τὸ ξένο, σὰν ὅχι τὸ δικό του παιδί. Οι στερνές του αὐτὲς ἀμφιβολίες μᾶς δείχνουν ἀκόμα πιὸ καλά τὸν Παλαμᾶ τὸν ἀληθινό.

Ἄπ' τὸ ἔργο του θὰ παραμείνει αὐτὸ ποὺ φώτισε τὸν δρόμο σ' ἔνα λυτρωτικὸν λαϊκὸν φούντωμα. Ο Παλαμᾶς δ ἀκούραστος καταλυτής καὶ γκρεμιστής τῶν ἀντιδραστικῶν σύμβολων, δ ἀνώτερος δραματιστής τοῦ καλύτερου μέλλοντος γιὰ τὸν Λαὸς καὶ γιὰ ὅλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα, δ Παλαμᾶς αὐτός, θὰ παραμείνει ἀναφαίρετο χτῆμα τοῦ ἐργαζόμενου ἔθνους. Σ' αὐτὸ ἀνήκει, κι' αὐτὸ ξαίρει νὰ τιμᾶ καὶ νὰ ἀνταμείβει τοὺς φίλους του. Αὐτὸν τὸν Παλαμᾶ πρέπει νὰ τονε

θιαφυλάξουμε, νὰ τὸν ἐπεζεγαστοῦμε δημιουργικά, νὰ τὸν προφυλάξουμε ἀπ' ὅλες τὶς προσπάθειες τῆς ἀντιδραστικῆς βεβήλωσης καὶ τῆς μεγαλοΐδεατικῆς ἔθνικιστικῆς διαστρέβλωσης. Τὸ σωστὸ θάτανε μιὰ καὶ καταπιαστήκαμε μὲ τὸν Παλαμᾶ, νὰ μὴ περιοριστοῦμε καὶ σ' ὄλοκληρο τὸ ἔργο του καὶ τὴν κάθε λογῆς κριτικὴ ποὺ τοῦ ἔγινε. Λόγοι καθαρὰ «τεχνικοί», κάνουν ἀδύνατο ἔνα τέτιο πρᾶγμα. Μὰ οὔτε καὶ ὁ βασικὸς σκοπός μας ἦταν αὐτός. Ἡ ἐπιδίωξή μας ἦταν τούτη δῶ: Κάνοντας τὴν ἀνάλυση τοῦ «Δωδεκάλογου», ξεφανερώνοντας ἔναν Παλαμᾶ, ποὺ μέχρι σήμερα, πολυπρόσωπη ἀντιδραση—ἐπίσημη κι' ἀνεπίσημη—πάσχισε νὰ τονε κρατήσει στὰ σκοτάδια, μακριὰ ἀπὸ τὸν πολὺ κόσμο, θελήσαμε νὰ βάλουμε κάτω, σὰν προσπάθεια μελέτης κι' ἀνάλυσης, μερικὰ ἀπὸ τὰ βασικὰ καὶ θεμελιακὰ προβλήματα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς πορείας τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνους μέχρι τὶς μέρες μας καὶ τὶς σχέσεις του πρὸς τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τὸ Βυζαντιο. Ἡ ἐπικαιρότητα καὶ ζωντανὴ σημασία τῶν προβλημάτων αὐτῶν γιὰ τὴ σημερινὴ ὑπαρξη καὶ ἔξελιξη τοῦ Λαοῦ καὶ τοῦ τόπου μας, δὲν μποροῦν ν' ἀμφισβητηθοῦν.

Ἐνα φεύτικο οἰκοδόμημα ποὺ τόσες καταστροφὲς καὶ θυσίες κόστισε, πρέπει νὰ γκρεμιστεῖ γιὰ ν' ἀποκατασταθεῖ στὰ δικαιώματά της ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ πραγματικὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

* *

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἴστορικὴ σκέψη στὸν τόπο μας ἀδράνησε πολὺν καιρό. Ἡ καθυστέρησή της εἶναι τρομαχική. Δὲν πρέπει νὰ χάνει οὔτε μιὰ δύρα. Ἐχει νὰ πραγματοποιήσει κολοσσιαία, στ' ἀλήθεια, δουλειά, —δουλειά ὑπεύθυνη— που τὴ βαρύνει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἴστορικὴ σκέψη δποιουδήποτε ἄλλου τόπου, γιατὶ ἐμεῖς παρουσιαζόμαστε σὰν οἱ πιὸ ἀμεσοὶ καὶ ζωντανοὶ κληρονόμοι τῆς ἀρχαιοελληνικῆς καὶ βυζαντινῆς κληρονομιᾶς. Πρέπει ἀνοιχτὰ καὶ μὲ ἀκαταμάχητη ἐπιστημονικὴ πειστικότητα καὶ δύναμη νὰ ξεκαθαρίσουμε τὴ θέση μας ἀπέναντι της, χωρὶς νὰ ὑποδουλωθοῦμε σ' αὐτὴν, χωρὶς νὰ χάσουμε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς σημερινῆς ἔξελιξής μας ποὺ στηρίζεται, πρέπει νὰ στηρίζεται, πάνω στὶς σημερινὲς ζωτανὲς λαϊκὲς δυνάμεις, ἀποκρούοντας δσα ἄχρηστα καὶ βλαβερὰ περικλείει ἡ κληρονομιὰ αὐτή, διατηρώντας δμως τόσο τὰ ἀμεσης χρήσης καὶ συγχρόνως ὠφελιμότητας μέρη της, δσο καὶ τὴν ἴστορικὴ στὸ σύνολό της ἀξία της.

Ξεχωριστὰ στὴν πηγαία καὶ πρωτόβουλη νεοελληνικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη, ποὺ δυστυχώς ἀκόμα βρίσκεται στὰ σπάρ-

γανά της, πέφτει τὸ δύσκολο μὰ ἐπιταχτικὸ καθῆκον τόσο τῆς κριτικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἀναίρεσης τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ φιλοσοφικοῦ ἰδεαλισμοῦ ('Αριστοτέλης—Πλάτων) ποὺ παρέχει καὶ σήμερα ἀκόμη τὸ φιλοσοφικὸ βάθρο στὴ νεοελληνικὴ ἀντιδραση, δσο καὶ τῆς ἐρεύνησης, ταχτοποίησης καὶ πλατιᾶς καὶ ὀλόπλευρης ἐκλατήκευσης τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ύλιστικῆς φιλοσοφίας ('Ηράκλειτος—Δημόκριτος κλπ.) ἀπ' ὅπου κρατάει τὶς ρίζες της ἡ μοναδικὴ ἐπιστημονικὴ καὶ ἀτράνταχτη σύγχρονη κοσμοθεωρία, ὁ διαλεχτικὸς ύλισμός, ἡ προλεταριακὴ φιλοσοφία τῆς πανανθρώπινης ἀπολύτρωσης ἀπὸ κάθε ἐκμετάλλευση καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς δημιουργίας καὶ ἀνάπλασης τῆς ἐργαζόμενης ἀνθρωπότητας.

"Οσο «κολοσσιαίο» καὶ ἄν φαίνεται τὸ ἔργο αὐτό, οὔτε ἀνυπέρβλητο, οὔτε ἀπραγματοποίητο εἶναι, πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιατὶ εἶναι υποχρεωτικό καὶ ἀνανάβλητο.

Μονάχα ξεκαθαρίζοντας ἀπὸ τὴ δική της πλευρὰ γόνιμα καὶ δημιουργικὰ τὸ παρελθόν καὶ τὶς κάθε λογῆς κληρονομίες του, θὰ μπορέσει ἡ νεοελληνικὴ διανόση νὰ καθορίσει ἐπιστημονικά τοὺς σημερινοὺς δρόμους τοῦ νεοελληνικοῦ ξετυλίγματος, νὰ φωτίσει δυνατὰ τὴν μελλοντικὴ προοπτικὴ καὶ πορεία του, μὲ λίγα λόγια μόνον ἔτσι θὰ σταθεῖ στὸ ὕψος του, θὰ πάψει νὰ σέρνεται καὶ νὰ π.θηκίζει, θὰ δῶσει δικά της προτότυπα δημιουργήματα, θὰ ἐκπληρώσει ἀκέρια τὸ καθῆκον της ἀπέναντι στὸ ἐργαζόμενο ἔθνος.

Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ κάθε λαοῦ τὸ ἀποφασίζει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ ζωντάνια καὶ ἡ θέλησή του, ποῦναι ίκανές νὰ σαρώσουν κάθε ἀντιδραστικὸ ἐμπόδιο. Πρὶν λίγα χρόνια, βλέποντας πρὸς τὴν τότε 'Οθωμανικὴ αὐτοκρατορία, κάναμε σὰν νὰ βλέπαμε ἐκατὸ χρόνια πίσω στὴν Εύρωπαϊκὴ κοινωνικὴ ἔξελιξη. Ἡ σημερινὴ Κεμαλικὴ Τουρκία, μέσα σὲ λίγα χρόνια ξεπήδησε τὴν καθηστέρησή της καὶ, δσο κι' ἀν δυσκολεύσμαστε νὰ τὸ παραδεχτοῦμε, ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς μᾶς ξεπέρασε. Τά παλιὰ δειμάτη τῆς σουλτανοκρατίας, τῶν μπέηδων, τῶν διωμολογήσεων, τοῦ φερετζὲ καὶ τόσα ἄλλα, σπάσανε καὶ ἄφησαν ὀπωσδήποτε ἀνοιχτὸ γιὰ ωρισμένο χρόνο τὸ δρόμο στὸ μεγάλο τούρκικο κοινωνικὸ ἀναφτέριασμα. Φυσικά, δὲν βάζομε στὸν 'Ἑλληνικό Λαό παράδειγμα γιὰ μίμηση τὴ νεώτερη Τουρκία. Καὶ αὐτὸ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, γιατὶ ἔχουμε τὴν ἀτράνταχτη πίστη καὶ πεποίθηση, πώς ὁ ἐργαζόμενος Λαός τῆς Ἑλλάδας περικλείει διετές τὶς δυνατότητες καὶ ἔχει δλητή δύναμη γιὰ ἔνα πιὸ γρήγορο καὶ πιὸ ὀλοκληρωμένο κοινωνικὸ πήδημα.

Στὴ χώρα μας ἔχουν ωριμά τει οἱ ἀντικειμενικὲς συνθῆ-

κες γιὰ ἀποφασιστικὲς μεταβολὲς ποὺ, συντρίβοντας κάθες
ἀντίδραση, θὰ δημιουργήσουν μιὰ λαϊκὴ Ἑλλάδα, πλούσια,
δυνατή, πολιτισμένη καὶ εύτυχισμένη. Στὸ ἔργο αὐτὸς καὶ ἡ
νεοελληνικὴ διανόηση θὰ πρέπει νὰ κάνει τὸ καθῆκον της,
ἀκολουθώντας τὸ δρόμο ποὺ ὁ Παλαμᾶς τῆς ἔδειξε ἀπὸ
τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου».

20)1)37—15)3)37

ΝΙΚΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΣΗΜ. «ΦΛΟΓΑΣ»:—Στὴν ἔκδοση τῆς μελέτης αὐτῆς, ποὺ
ἔγινε στὸ Κάιρο, ὑπάρχουν ἀρκετὰ ούσιαστικὰ λάθη, ἰδιαίτε-
ρα στὶς παραθέσεις στίχων ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου».
Τὰ διωρθώσαμε.

ΤΟ ΘΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

“Οπως φορτώθηκες ἀνθούς καὶ πρόβαλες μοσκόβιοι,
ἔτσι ἐλαμψε κι' εὐώδιασε ἡ ἐλπίδα στὴν καρδιά μας
καὶ σκίρτησε στὰ κάλλη σου, στὸ βλέμμα σου ἀναγάλιασε
πολύ, Πρωτομαγιά μας!

Εἶσαι τὸ πρῶτο σάλπισμα καὶ τ' αὐγινὸς ἔκεινημα
γιὰ τοὺς ὥραίους, λυτρωτικούς, μεγάλους μας ἀγῶνες,
τὸ πρῶτο ρυάκι ποὺ ἔφερε τοὺς ποταμούς, τῆς θάλασσας
τὰ πλάτια, τοὺς τυφῶνες.

Οἱ ἥρωές σου κυλήσανε τὴν πέτρα τοῦ μνημάτου μας,
μὲ τὴν ὄρμή τους σύντριψαν τοὺς πέπλους ἀπὸ ἐμπρός μας
καὶ στοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς τὸ θαῦμα πρωτολούστηκαν
οἱ κόρες τῶν ματιῶν μας.

Μὲ τὸ αἷμα τους στερεώσανε τοῦ Παλατιοῦ τὰ θέμελα
ποὺ τὴ χαρά, τὸ θρίαμβο τοῦ ἀνθρώπου θὰ στεγάσει,
κι' ἄλλοι πιστοὶ συνεχιστὲς δουλέψανε καὶ πλάτυναν
κι' ἀτσάλωσαν τὴ βάση.

Μὲ τὴ σειρὰ τους μόχθησαν ὅλοι οἱ δικοὶ μας κ' ἔβγαλαν
ψηλὰ κι' ἄλλοι ψηλότερα τοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ μας.
Τώρα δὲν ἔμειναν, παρά, τὸ στέγασμα κ' οἱ θόλοι του
στοὺς ὕμους τοὺς δικούς μας.

Χαλίκια, πέτρες καὶ πηλὸς καὶ σίδερα ἃς μαζέψουμε,
στολίσματα καὶ σύνεργα νὰ φτάσουμε στὸ τέρμα,
νὰ τὸ τελειώσουμε, παιδιά, καὶ μέσα νὰ γιορτάσουμε
τῆς τυραννίας τὸ γέρμα.

Στὶς πύλες του νὰ στήσουμε τῶν Πρωτοπόρων τὸ ἄγαλμα,
στοὺς θόλους του νὰ κυματίζει ἡ κόκκινη Τιμὴ μας
κι' ἀπάνω ἀπὸ τοὺς θόλους του φτερούγα—άλεξικέραυνο
νὰ στέκει ἡ Δύναμή μας.

Τότε, σὲ ύγρὰ καὶ σκοτεινὰ κελιὰ δὲν θὰ κουρνιάζομε
μὲ τ' ἀκριβά μας πρόσωπα, γυμνοὶ καὶ πεινασμένοι.
“Ολ' οἱ καρποὶ τοῦ ἴδρωτα μας στὰ χέρια μας θὰ πέφτουνε
πλούσιοι κι' εὐλογημένοι.

‘Απ' τὰ γαλάζια μάτια του θὰ ξανοιχτοῦμε ὀλόγυρα
μέσα στῆς πολυδαίδαλης κοσμογονίας τὴ ζύμη,
τὰ μεγαλόπρεπα τῆς ζωῆς δῶρα θὰ γίνουν χτῆμα μας
—ἡ Γνώση κ' ἡ Ἐπιστήμη!

Καὶ τότε θὰ μπορέσουμε πιὸ δίκαια νὰ φωνάζουμε πῶς γίναμε ἄξιοι τῆς Ἰδέας ἀπόστολοι, ἔραστές, καὶ τῆς ἐλεύθερης ζωῆς, τὶς Ὀμορφιᾶς τῆς γόνησσας γενναῖοι καταχτητές.

Π. ΜΕΡΑΝΟΣ

('Απὸ τὴ συλλογὴ «ΝΕΟΙ ΒΩΜΟΙ», ποὺ θὰ κυκλοφορήσει προσεχῶς, ἀφιερωμένη στὴ Ρωσικὴν ἐποποιία).

ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΟΝ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΥΝΟΥΧΙΣΜΟ»

“ΙΕΡΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ, ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

[Πόσο ἀληθινὸν ἦταν τὸ ἄρθρο μας γιὰ τὸν «Πνευματικὸ εύνουχισμὸ», ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ 150 τεῦχος τῆς «ΦΛΟΓΑΣ», ἔχει φανεῖ κι' ἀπ' τὴν πλατιὰ ἀπήχησὴ του ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῶν εὐλικρινῶν διανοούμενῶν, τῶν μαθητῶν καὶ ἀποφοίτων Γυμνασίων. Γράμματα κι' ἄρθρα γύρω ἀπὸ τὸ ἵδιο θέμα, πήραμε ἀρκετά. Κι' ὅλοι μιλοῦμε μὲ ἀγανάκτηση γιὰ τὰ μαθητικά τους βάσανα κάτω ἀπὸ τὸ ἔγχειρίδιο τοῦ «Πνευματικοῦ εύνουχισμοῦ». Τὸ παρακάτω ἄρθρο εἶναι γραμμένο ἀπ' τὸν ἀπόφοιτο τοῦ Π. Γυμνασίου κ. Νῖκο Κατσουρίδην].

Μὴ σᾶς φανεῖ παράξενος ὁ τίτλος. Τὰ δυὸ φαινόμενα σχετίζονται ἀπόλυτα. Ἡ τότε «'Ιερὴ Συμμαχία» ἦταν ἔνας στενὸς καὶ καμουφλαρισμένος μὲ τὴ θρησκεία δεσμὸς ἀνάμεσα στοὺς ἀρχοντες τῶν μεγάλων δυνάμεων, μὲ σκοπὸ νὰ πατάξει τὴν ἀντίδραση, μὲ ἄλλα λόγια κάθε φιλελεύθερο κίνημα, ἐν δύναμι τῆς θρησκείας καὶ τῶν παραδόσεων.

Ἡ σημερινὴ «'Ιερὴ Συμμαχία» δὲν εἶναι παρὰ ἔνας δεσμὸς ἀνάμεσα στὸ Σχολεῖο καὶ τὴν κοινωνία (λέγε «κρατοῦσα κοινωνικὴ τάξη»). Κι αὐτῆς ὑπέρτατος σκοπὸς εἶναι νὰ πατάξει τὴν ἀντίδραση, μ' ἄλλα λόγια τὶς προοδευτικὲς δυνάμεις τῆς κοινωνίας, ἐν δύναμι πάλι τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἔθνων παραδόσεων καὶ ἴδεωδῶν. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ὁ σκοπὸς εἶναι ἔνα καμουφλάρισμα τῆς πραγματικῆς τῶν προοπτικῆς, τὰ μέσα μένουν τὰ ἴδια κατ' ἀναλογίαν. Γιατὶ στὴν πρώτη περίπτωση χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἔνοπλη βία, ἐνῶ στὴ δεύτερη χρησιμοποιοῦν τὸν ἥθικὸ ἔξαναγκασμό.

Εἶναι πιὰ ὀλοφάνερο πῶς μέσα στὴν κοινωνία, σὲ κάθε κοινωνία μὲ τὸ παλιὸ κι' ἀνήμπτορο κοινωνικὸ σύστημα, ὑπάρχουν δυὸ βασικὰ ἀντίθετες παρατάξεις: Ἡ μιὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς ἄλλοτε παντοδύναμες καὶ σήμερα ἔτοιμοθάνατες κοινωνικὲς δυνάμεις τῆς σκοτεινῆς ἀντίδρασης, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὶς νέες, ἔξελιξιμες καὶ δημιουργικὲς δυνάμεις τῆς κοινωνίας τοῦ μέλλοντος. Ἡ παράταξη τῶν ξυπνημένων ἀνθρώπων μόλις πήρε σάρκα καὶ ὀστᾶ σὰ νέα κοινωνικὴ δύναμη, μόλις συνειδητοποίησε μέσα της τὴ δύναμη της αὐτῆς, ἀρχισε τὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὴ μαύρη ἀντίδραση, ἵστα καὶ τίμια, γιατὶ εἶχε τὸ δίκαιο μαζὶ τῆς.

'Απ' τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἡ ἀντίδραση ἀρχισε νὰ βλέπει ἀπὸ μακρὺ τὸ νεκρικό της κρεβάτι, ποὺ πλησίαζε μὲ γοργὸ ρυθμό, κι' ἄρχισε μὲ σπασμαδικὲς κινήσεις κ' ὑστερικὲς κραυγὲς νὰ προσπαθεῖ—μάταια ὅμως—νὰ ἐπιβραδύνει τὸ ἄδοξο τέλος τῆς, δσο κι' ἄν ἡ ἴδια τὸ ἥξαιρε πῶς εἶναι ἀναπόφευχτο. 'Επιστράτευσε δλες τὶς δυνάμεις τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ, τὴ βία καὶ τὴν παλιαθωπιά, τὴ θρησκεία καὶ τοὺς ἔθνικούς πόθους τοῦ λαοῦ, τὸν ἐκφοβισμὸ καὶ τὰ γλυκὰ λόγια. "Αρχισε νά παίζει στὰ γερά κάθε ιερὸ καὶ ὅσιο, γιατὶ κατάλαβε πῶς ἦταν τὸ τελευταῖο τῆς «ἀτού».

Κατάλαβε καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα: πῶς τὰ νιάτα ἔκλιναν πιότερο μὲ τὸ μέρος τῶν νέων ἀνθρώπων. Οἱ μαθητὲς τῶν Γυμνασίων ἔβλεπαν μὲ καλὸ μάτι κ' ἔχτιμοῦσαν τὴ νέα κίνηση, τὴ γεμάτη ζωὴ. Γνώριζαν πῶς πολλὰ τελέχη τῆς ἀντίθετης παράταξης ἦταν ἀπόφοιτοι τῶν Γυμνασίων αὐτῶν. Κ' ἥθελαν τὴ νέα γενιά νῦναι μὲ τὸ μέρος τους. Βάλθηκαν λοιπὸν ἀμέσως στὴ δουλειά. Βάλθηκαν νὰ ἔξαλεψουν κάθε νεωτεριστικὴ—ἐπαγαστατικὴ ἀντίληψη ἀπ' τὸ σφριγγῆλο καὶ προοδευτικὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν. Ἡταν ὅμως λιγάκι 'ἀργά. Εἶναι ἀλήθεια πῶς εἶχαν τὰ μέσα νὰ κάνουν ἐκεῖνο ποὺ ποθοῦσαν. Αὐτοὶ κρατοῦσαν τὰ ἴνια τῆς κοινωνίας, αὐτοὶ διεύθυναν ἔμμεσα καὶ ἀμεσα τὸ Σχολεῖο. Τὰ μέλη τῆς Σχολικῆς Ἐφορείας ἦταν ἀπ' τοὺς στυλοβάτες ἀξιωματούχους τῆς ἀντίδρασης. 'Ο Γυμνασιάρχης πειθήνιο ὅργανό τους κι' δ ἵδιος ἔξ αἰματος καὶ χαρακτῆρος σατραπίσκος πρώτης. Οἱ καθηγητὲς ἦταν ἀνέκαθεν δεμμένοι χειροπόδαρα μὲ τὶς ἀλυσίδες τῆς οἰκονομικῆς ἔξαρτησης στὸ ἄρμα τῆς ἀντίδρασης. Τὸ πρόγραμμα τῆς παιδείας καθιερωμένο ἀπ' τοὺς στυλοβάτες τῆς ντόπιας ἡ τῆς ζένης ἀντίδρασης, ἦταν κι' αὐτὸ δργανο πειθήνιο κ' εὐλύγιστο, ριγμένο μπρὸς στὰ πόδια τους κι' ἔτοιμο νὰ τοὺς υπηρετήσει μέχρι θανάτου. "Ολα φαινόντανε πῶς τοὺς βοηθοῦσαν. Μονάχα κάτι, ποὺ ἐκ τῶν ὑστέρων

έστω άποδείχτηκε πάντοδύναμο και τελεσίδικο, τούς έλειπε. Κι' αὐτό τὸ κάτι, ἡταν ἡ δύναμη τῆς πειθοῦς.

Τὰ μέσα ποὺ θά μπορούσαν ἀλλοτε νὰ χρησιμοποιήσουν ὅταν ἡταν ἀκόμη καιρός, δὲν τοὺς χρησίμευαν σὲ τίποτε πιά. Ἡταν πολὺ ἄργα. Κι' ἀναγκάστηκαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν πατροπαράδοτη και γνωστή τους μέθοδο τῆς ἡθικῆς βίας, ἀψηφώντας τὸν κίνδυνο πώς θάρχονταν σὲ σύγκρουση μὲ τὴν ψυχοσύνθεση τοῦ παιδιοῦ. "Αρχισαν οἱ ἀπαγορεύσεις, οἱ δίκες κ' οἱ τιμωρίες. Τ' ἀφωρισμένα βιβλία πλήθαιναν καταπληκτικά. Ή προσπάθεια γιὰ τὴν ἔξοντωση κάθε πνευματικῆς ἀνησυχίας τοῦ μαθητῆ γινόταν συνεχῶς πιὸ ζετοπιάστη κι' ἀντιπαιδαγωγική. Σκοπός τους δὲν ἡταν τώρα νὰ βγάλουν στὴν κοινωνία ἀνθρώπους μὲ ἐλεύθερη σκέψη και ἀνεπηρέαστη κρίση, ἀλλὰ δούλους ἔτοιμους νὰ δεθοῦν ἀβουλα στὸ ἀρμα τῆς παράταξής τους. 'Απότυχαν, εἶναι ἀλήθεια. Κεῖνο ποὺ μόνον κατάφεραν ἡταν νὰ κάνουν τὸ σχολεῖο μιὰ ἐπίγεια κόλαση γιὰ τοὺς μαθητές, ποὺ μέσα τους ἀρχισαν νὰ ριζοβολᾶ ἡ παθητικὴ ἀντίσταση κι' δὲ ἑσωτερικὸς ἐπαναστατισμός. "Οχι σ' ὅλους, μὰ τούλαχιστο σ' ἓνα ύπολογίσιμο ἀριθμὸ μαθητῶν, παιδιῶν τοῦ λαοῦ, ποὺ μιὰ μέρα μαζὶ μ' ὅλο τὸν καταπιεζόμενο κόσμο τῶν ἀδικημένων θὰ ξεσηκωθοῦν γιὰ νὰ ζητήσουν τὰ δίκαια τοὺς.

Κ' ή «'Ιερὴ Συμαχία» Σχολείου και Κοινωνίας ἔξακολουθεὶ ἔδιάντροπη κι' ἀντιπαιδαγωγική. Τὸ μικρόβιο τῆς κομμουνιστοφαγίας ξαπλώθηκε ἀπ' τοὺς στυλοβάτες ἀξιωματούχους τῆς ἀντίδρασης στοὺς ἀξιωματούχους τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων. Τὸ «Φάσμα τοῦ κομμουνισμοῦ» γέμισε τὶς ψυχές τους μὲ φόβο και ἀναίσχυντη ἐνεργητικότητα. 'Αλλά....«πρὸς κέντρα λακτίζουν».

N. ΚΑΤΣΟΥΡΙΔΗΣ

Λευκωσία

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΑ

ΠΡΟΔΟΤΕΣ!

«Προδότες!»

Σὰ ν' αύλάκωσε τὰ μοῦτρα τους καμτσικιά τοῦ κνούτου. Καρφώθηκαν ἀναποφάσιστοι. Ή πηγὴ τῆς φωνῆς, ποὺ πλάταινε παράξενα σὲ λύσσα και κλάμα, ἡταν ἀδρατή...κι' δύως μπορούσαν νὰ στοιχηματίσουν πώς δὲν ἡταν ἀνδρική. Πίσω ἀπ' τοὺς μεγάλους σωρούς τῶν βαρελιῶν τῆς φάμπρικας εἶχαν πληροφορίες, πώς κρυβόταν μιὰ δμάδα ἀντάρτες. Προχωροῦσαν

πολὺ προσεχτικὰ στὴν ἀποθήκη ἑκεῖ. Παντοῦ καραδοκοῦσε δ ἀντάρτικος κίνδυνος τοῦ 'Ελάς. 'Η Φλόγα του ἔσκαε σὲ χίλια δυὸ κοκκινωπά σπιθίσματα καυτά...

«Ο πρῶτος τοὺς ἔγγεψε νὰ σταθοῦν.

—«Οσοι κι' ἂν εἰστε, ρίξτε τὰ ὅπλα!»

Δὲν ἥρθε ἀπάντηση.

—«Τὸ καλεῖ ἡ πατρίδα, ἀδελφοχτόνοι!»

'Ακούστηκε ἔνας πυροβολισμὸς κι' δὲ ἀξιωματικὸς κυλίστηκε χάμω.

Σὲ μιὰ στιγμὴ οἱ ὑπόλοιποι ταμπουρώθηκαν πίσω ἀπὸ δυὸ μεγάλα, μισοσπασμένα κιβώτια. Ἡταν ἔνα μικρό, κυβερνητικὸ ἀπόσπασμα, ὡπλισμένο ἵσαμε τὰ δόντια. 'Ο πυροβολισμὸς εἶχε ριχτεῖ ἀπὸ κάπου ψηλά. "Αρχισαν νὰ βίχουν ἀλλεπάλληλα κατὰ τὸ μέρος ποὺ ἥρθε. 'Ωστόσο ὁ στόχος παρέμενε ἀθέατος. 'Ο ὄγκος τῶν βαρελιῶν τοῦ κρασιοῦ κ' οἱ στοιβαγμένες, ἔύλινες κάσες μὲ τὶς συσκευασμένες μποτίλιες μποροῦσαν νὰ καλύψουν και στράτευμα.

Δόθηκε μιὰ διαταγὴ και τὸ ντουφεκίδι σταμάτησε.

«Παραδοθεῖτε και σᾶς δίδεται γενικὴ ἀμνηστεία!» πρότεινε ὁ ὑπαρχηγός, ἐνῶ τ' ἀλαφρὸ τρεμούλιασμα στὴν τελευταία λέξη ἔδειξε τὸ μεταγνωμό του.

—«Ποτέ!» ἀντήχησε ἡ λυσσασμένη φωνή...

—«Τ' ἀπαιτεῖ ἡ πατρίδα, προσέξετε!»

—«Αν πατρίδα σημαίνει σκλαβιά!»

—«Εἶναι τὸ ἔννομο κράτος!»

—«Αύτὸ ποὺ σκότωσε τὸν παρέρα μου! Τὶ τώρα, τὶ πρὶν! "Ομοια τότες, ή διχτατορία ἔννομο κράτος Δὲν λυπήθηκε δύως και τὸν σκότωσε ἀφοῦ τὸν βασάνισε. Καυτὸ λάδι στὶς πληγές γιατὶ κατάμουτρα τοὺς πέταξε τὴν ἄρνηση! Θυμᾶστε τὸν Γιάννη 'Αργύρη... στὴν Καισαριανή ...»

—«Ἡταν κομμουνιστής!»

—«Λεύτερο ποθοῦσε τὸν κόσμο!»

—«Καλός εἶναι δὲ κόσμος!»

—«Πίσω, σκυλλιά!»

· 'Αντήχησαν δυὸ πυροβολισμοί. "Υστερα τίποτε.

Οι στρατιῶτες κοιταταχτήκανε χωρὶς νὰ βγάλουν μιλιά. Βετεράνοι τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος σιγοβράζουν μέσα τους τὸ μῆσος. 'Ο ἀντίπαλος φαινόταν μόνος. "Αρχισαν βαθμιαῖα τὴν περικύλωση. "Ενα πολυβόλο στήθηκε.

—«Ρίξε τὸ ὅπλο σου, σύ! "Ενα... δύο...»

—«Καλά τὸ μαντέψαμε! Οι ἄλλοι ἔφυγαν! Μὰ πίσω δὲν ἔμεινα γιὰ νὰ μὴν ἐκδικηθῶ!»

· 'Ο τόνος τῆς φωνῆς χαμήλωσε και πήρε τὴ μακάβρια βαρύτητα τῆς ἔξαιρετικὰ κρίσιμης στιγμῆς.

“Εξη σφαῖρες βγῆκαν ἀπό ἔνα αὐτόματο, ἐνῶ ὁ μπροστινὸς πολιορκητὴς κυλιόταν λαβωμένος θανάσιμα.

«Σίκι σὲ μπερ τυράννις!»

Σάν ἀπάντηση ἥρθε τὸ κροτάλισμα τοῦ πολυβόλου

Στριγγὴ μιὰ κραυγὴ ἀκούστηκε, κι' ὁ γδοῦπος τοῦ σώματος, ποὺ αἰωρήθηκε πίσω ἀπ' τὰ συντρίμια τῶν γυαλιῶν καὶ τῶν ξύλων κ' ἔπεισε μονοκόμματο στὸ λιγδιασμένο δάπεδο, ἀντήχησε ἀπαίσια.

“Οταν οἱ στρατιῶτες σίμωσαν, εἶδαν μιὰ λεβέντικη ώμορφιὰ τῆς πατρίδας... κάπου δεκαεφτά τὰ χρόνια τῆς, καὶ τὰ μάτια μπλάβα, βαθυστόχαστα, νὰ πλαισιώνουν πρόσωπο, χλωμιασμένο ἀπ' τὴν ἀγωνία τοῦ βίαιου θάνατου.

“Ανοιξε τὰ μισοσβυσμένα χεῖλη κι' ἀφησε νὰ τοῦ φύγουν οἱ στερνὲς λέξεις:

«Εἰν' ἀλήθεια, πὼς τὴν ιστορία δὲν τὴ γράφουν τάτομα. Τὴ γράφουν οἱ σχέσεις τους! Πόσο... σφιχτά... σᾶς ἔχει δέσει τὸ τσουβάλι τῆς τάξης... σας!»

Βαρώσια

ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΩΣΣΙΔΗΣ

“Ο ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ”

Γιὰ νὰ έκτιμηθει καλύτερα «Ο Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» ἄρχισε νὰ δημοσιεύεται στὸ 15ο τεῦχος τῆς «Σπίθας», δπου ὑπάρχει ὀλόκληρος ὁ ΠΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ («Ο ΕΡΧΟΜΟΣ»). Στὸ 16ο τεῦχος θά περάσει ἡ συνέχεια τοῦ ἐπικολυρικοῦ αὐτοῦ ἔργου, καὶ στὰ συνεχισθεῖ ἐναλλάξ ἡ δημοσίευση στὴ «ΦΛΟΓΑ» καὶ στὴ «ΣΠΙΘΑ» ὥσπου νὰ τελειώσει τὸ βιβλίο, κατὰ τὸ 16ο σύστημα τῶν ἀνεξάρτητων φυλλαδίων.

«ΟΤΑΝ Η ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΠΑΙΖΕΙ»

Εἶναι ὁ τίτλος τοῦ μουσικοῦ, γοητευτικοῦ ἔργου, ποὺ προβάλλεται τὴν Κυριακή, 1 Ἀπριλίου, στὸ Θέατρο Παπαδοπούλου, μὲ πρωταγωνιστές: τὸν Μίκη Ρούνι, τὴν Τζούτη Κάρλαν κ. ἄ. Πρόσκειται γιὰ μιὰ εὐχάριστη δσο καὶ πρωτότυπη μουσικὴ δημιουργία, ποὺ σκορπάει τὴν καλλιτεχνικὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀβίαστη εύθυμια. «Ἡ πολυόργανη ἔξαιρετικὴ ὁρχήστρα διευθύνεται ἀπὸ τὸν διάσημο μαέστρο Πώλ Ούάιτμαν.

«Η ΚΡΑΥΓΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ»

“Ἐνα ἀπ' τὰ δραματικώτερα καὶ ἀγωνιωδέστερα φίλμ— «Ἡ κραυγὴ τοῦ θανάτου»—προβάλλεται τὴν Κυριακή, 1 Ἀπριλίου, στὸ «Μαγικὸ Παλάτι», μὲ πρωταγωνιστές: τὸν “Αλμπερτ Ντέκερ, τὴν Σούζαν Χέϋγουντρ κ. ἄ. Τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ προκαλεῖ τὸ ἔργο αὐτό, παραμένει ἀδιάπτωτο ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.

Οἱ συνταρακτικὲς σκηνὲς κ' οἱ ἀλλεπάλληλες δραματικὲς συγκρούσεις του κρατοῦνται τὸν θεατὴ σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα διαρκοῦς ἀγωνίας.

(Τύποι: ΖΑΒΑΛΛΗ Λήδρας 144)

Kar A. Στρατού
Κατηγορίας Π. Γαρν.
Σεργανός